

Załącznik nr 2
do uchwały nr CCCXLIII/5979/2022
Zarządu Województwa Lubelskiego
z dnia 8 marca 2022 r.

**Wojewódzki Program
rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz
przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych,
w tym z zaburzeniami psychicznymi**

Lublin, 8 marca 2022 r

Spis treści :	
Wstęp.....	5
1. Uzasadnienie realizacji programu.....	6
2. Opis sytuacji osób z zaburzeniami psychicznymi.....	7
2.1 Stygmat choroby psychicznej. Postrzeganie społeczne osób z zaburzeniami psychicznymi	7
2.2 Sytuacja epidemiologiczna dotycząca osób z zaburzeniami psychicznymi w województwie lubelskim	10
2.3 Dane statystyczne dotyczące orzecznictwa osób z zaburzeniami psychicznymi w celach pozarentowych i rentowych	13
2.4 Aktywność zawodowa. Aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi w województwie lubelskim.....	14
2.5 Usługi asystentów/trenerów pracy	20
2.6 System Obsługi Dofinansowań i Refundacji	21
2.7 Zakłady Aktywności Zawodowej.....	22
2.8 Zakłady Pracy Chronionej	23
2.9 Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014 - 2020 ..	24
2.10 Spółdzielnie socjalne i przedsiębiorstwa społeczne	30
2.11 Zadania z zakresu aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych zlecone organizacjom działającym na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2015 - 2017	33
3. Koncepcja zatrudnienia wspomaganego	37
4. Analiza SWOT.....	40
5. Cele i działania.....	42
6. Wskaźniki.....	45
7. Finansowanie zadań zawartych w Programie.....	47
8. Sposób zarządzania realizacją Programu	47
9. Monitoring i ewaluacja.....	48

Słowniczek skrótów używanych w tekście:

BAEL - Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności

CBOS - Centrum Badania Opinii Społecznych

CIS - Centrum Integracji Społecznej

EFS - Europejski Fundusz Społeczny

FP - Fundusz Pracy

ICT - technologie informacyjno - komunikacyjne

KIS - Klub Integracji Społecznej

MMŚP - mikro-, małe i średnie przedsiębiorstwa

OWES - Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej

PES - Przedsiębiorstwo Ekonomii Społecznej

PUP - powiatowy urząd pracy

RPO WL - Regionalny Program Operacyjny Województwo Lubelskie

SODiR - System Obsługi dofinansowań i Refundacji

WTZ - Warsztaty Terapii Zajęciowej

ZAZ - Zakład Aktywności Zawodowej

Spis tabel załączony do dokumentu:

Tabela 1 Niepełnosprawni według rodzaju niepełnosprawności będący w ewidencji powiatowych urzędów pracy województwa lubelskiego według stanu na 31 grudnia w latach 2015-2017	16
Tabela 2 Procentowy udział w ogólnej liczbie zarejestrowanych niepełnosprawnych według rodzaju niepełnosprawności będący w ewidencji powiatowych urzędów pracy woj. lubelskiego według stanu na 31 grudnia w latach 2015 -2017	17
Tabela 3 Aktywizacja osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w pup w latach 2015-2017 w województwie lubelskim	18
Tabela 4 Dane o podmiotach uczestniczących w SODiR w latach 2015 - 2017	22
Tabela 5 Udział osób z niepełnosprawnościami w projektach EFS	24
Tabela 6 Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w ramach działalności OWES w podziale na kategorie	28
Tabela 7 Zatrudnienie osób niepełnosprawnych oraz z zaburzeniami psychicznymi w spółdzielniach socjalnych	31
Tabela 8 Zatrudnienie osób niepełnosprawnych w przedsiębiorstwach społecznych	32
Tabela 9 Aktywizacja osób niepełnosprawnych oraz z zaburzeniami psychicznymi w centrach integracji społecznej	32
Tabela 10 Aktywizacja osób niepełnosprawnych oraz z zaburzeniami psychicznymi w klubach integracji społecznej	32
Tabela 11 Zadania z zakresu aktywizacji zawodowej osób z zaburzeniami psychicznymi zlecone przez samorząd województwa lubelskiego organizacjom pozarządowym w latach 2015 - 2017	34
Tabela 12 Analiza SWOT	40
Tabela 13 Cel szczegółowy Nr 1: Monitorowanie sytuacji osób z zaburzeniami psychicznymi w obszarze zatrudnienia i aktywizacji zawodowej	43
Tabela 14 Cel szczegółowy Nr 2: Przelamywanie stereotypów dotyczących osób z zaburzeniami psychicznymi na rynku pracy i podnoszenie świadomości pracodawców dotyczącej zatrudniania osób z zaburzeniami psychicznymi	44
Tabela 15 Cel szczegółowy Nr 3: Promowanie zatrudnienia osób z zaburzeniami psychicznymi w zróżnicowanych formach przedsiębiorczości społecznej	44
Tabela 16 Cel szczegółowy 4: Promowanie zindywidualizowanych form wsparcia skutkujących włączeniem osób z zaburzeniami psychicznymi w rynek pracy	44
Tabela 17 Wskaźnik - Cel szczegółowy Nr 1: Monitorowanie sytuacji osób z zaburzeniami psychicznymi w obszarze zatrudnienia i aktywizacji zawodowej	45
Tabela 18 Wskaźniki - Cel szczegółowy Nr 2 : Przelamywanie stereotypów dotyczących osób z zaburzeniami psychicznymi na rynku pracy i podnoszenie świadomości pracodawców dotyczącej zatrudniania osób z zaburzeniami psychicznymi	45
Tabela 19 Wskaźniki - Cel szczegółowy Nr 3: Promowanie zatrudnienia osób z zaburzeniami psychicznymi w zróżnicowanych formach przedsiębiorczości społecznej	45
Tabela 20 Wskaźniki - Cel szczegółowy Nr 4: Promowanie zindywidualizowanych form wsparcia skutkującym włączeniem osób z zaburzeniami psychicznymi w rynek pracy	46

Wstęp

Podstawą prawną przygotowania i realizacji Programu jest art. 1 ust. 1 i art. 2 ust. 2 i 3 pkt 4 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. z 2018 r. poz. 1878) oraz cel główny nr 1, cel szczegółowy c) zadanie 2 Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2017-2022, stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 lutego 2017 r. w sprawie Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2017-2022 (Dz. U. z 2017 r. poz. 458). Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego nakłada na organy administracji samorządowej obowiązek zapewnienia ochrony zdrowia psychicznego, w tym w szczególności poprzez realizację zadań z zakresu promocji zdrowia psychicznego i zapobiegania zaburzeniom psychicznym, zapewnienia osobom z zaburzeniami psychicznymi wielostronnej i powszechnie dostępnej opieki zdrowotnej oraz innych form opieki i pomocy niezbędnych do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, jak również kształtowania wobec osób z zaburzeniami psychicznymi właściwych postaw społecznych, a zwłaszcza zrozumienia, tolerancji, życzliwości, a także przeciwdziałania ich dyskryminacji. Powyższe zadania wpisane są także w Narodowy Program Ochrony Zdrowia Psychicznego. Cel główny nr 1 Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2017-2022 zakłada zapewnienie osobom z zaburzeniami psychicznymi wielostronnej opieki adekwatnej do ich potrzeb. Cel szczegółowy c) zadanie 2 nakładają na samorządy województw obowiązek aktywizacji zawodowej i społecznej osób z zaburzeniami psychicznymi, w tym poprzez aktualizację i wdrażanie wojewódzkiego programu rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

Założenia Programu zostały opracowane przez Zespół do opracowania projektu „Wojewódzkiego programu rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi”, powołany uchwałą Nr CCXCII/5792/2018 Zarządu Województwa Lubelskiego z dnia 14 sierpnia 2018 r. Wykorzystano opracowania i analizy własne członków Zespołu sporządzone w macierzystych instytucjach w ramach obowiązków służbowych oraz materiały przesłane przez instytucje zewnętrzne, w tym Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Departament Zdrowia i Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego, Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Lublinie, Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Oddział Regionalny w Lublinie, Lubelski Urząd Wojewódzki w Lublinie. Następnie założenia te zostały przedłożone zespołowi ekspertów z dziedziny niepełnosprawności oraz instytucjom i organizacjom posiadającym wieloletnie doświadczenie w realizacji działań na rzecz osób

z niepełnosprawnością. Uwagi i opinie ekspertów zostały uwzględnione w dokumencie przedłożonym do zatwierdzenia Zarządowi Województwa Lubelskiego.

1. Uzasadnienie realizacji programu

Program dotyczy wąskiego, ściśle określonego obszaru wsparcia osób niepełnosprawnych, jakim są nowoczesne, skuteczne formy aktywizacji zawodowej, zgodne z aktualnymi trendami i doświadczeniami krajów rozwiniętych z wieloletnimi tradycjami w działaniach na rzecz integracji osób niepełnosprawnych i włączaniem ich w życie społeczne. Celem działań zawartych w Programie jest zapewnienie osobom niepełnosprawnym możliwości podjęcia pracy i rozwoju zawodowego. Program wskazuje instytucjom i organizacjom działającym w obszarze polityki społecznej kierunek działań, który zapewni ścisłą współpracę z osobami z zaburzeniami psychicznymi w procesach związanych z rekrutacją i pozyskaniem pracodawcy, miejsce w strukturze i procesach społecznych. Akcentuje konieczność rozwijania różnych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej, ukierunkowanych na indywidualne wsparcie osoby z zaburzeniami psychicznymi, jako form najbardziej dostosowanych do potrzeb i możliwości tych osób. Podkreśla znaczenie usamodzielniania i aktywizacji osób niepełnosprawnych, przy odpowiednim wsparciu i stworzeniu warunków do pełniejszego rozwoju. Cele szczegółowe sformułowane w Programie zakładają także podjęcie działań edukacyjnych i destygmatyzujących w obszarze zatrudnienia osób niepełnosprawnych, poprzez zmianę świadomości samych osób niepełnosprawnych, rodzin, pracodawców, co do możliwości podjęcia pracy przez osoby z zaburzeniami psychicznymi, funkcjonowanie w miejscu pracy, realizację ambicji zawodowych. Ze względu na specyfikę zaburzeń zdrowia psychicznego i szczególne potrzeby w obszarze wsparcia zatrudnienia tej kategorii osób z niepełnosprawnością oraz specyfikę Programu, cele i zadania Programu zostały odniesione do grupy osób z zaburzeniami psychicznymi, rozumianej według ustawy o ochronie zdrowia psychicznego z dnia 19 sierpnia 1994 r. jako osoby chore psychicznie (wykazujące zaburzenia psychiatryczne), upośledzone umysłowo, wykazujące inne zakłócenia czynności psychicznych, które zgodnie ze stanem wiedzy medycznej zaliczane są do zaburzeń psychicznych, a osoba ta wymaga świadczeń zdrowotnych lub innych form pomocy i opieki niezbędnych do życia w środowisku rodzinnym i społecznym¹. W oparciu o powyższą definicję osoby z zaburzeniami psychicznymi, w treści Programu występuje zwrot „osoba upośledzona umysłowo”, pomimo że współczesna terminologia posługuje się zwrotem „osoba z niepełnosprawnością intelektualną”.

---

¹ <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19941110535>

Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

W dniu 20 marca 2018 r. uchwałą Nr CCLVIII/5064/2018 Zarządu Województwa Lubelskiego przyjęto „Wojewódzki program poszerzenia, zróżnicowania i unowocześniania pomocy i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie pomocy i oparcia społecznego”, obejmujący różne obszary wsparcia osób niepełnosprawnych, w tym aktywizację i zatrudnienie. „Wojewódzki program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi” ukierunkowany jest ściślej na osoby z zaburzeniami psychicznymi, z uwzględnieniem specyfiki tego rodzaju niepełnosprawności. Realizacja obu Programów zmierza do upowszechnienia zróżnicowanych form pomocy i oparcia społecznego.

2. Opis sytuacji osób z zaburzeniami psychicznymi

2.1 Stygmat choroby psychicznej. Postrzeżenie społeczne osób z zaburzeniami psychicznymi

Osoby z zaburzeniami psychicznymi, z uwagi na rodzaj niepełnosprawności zawsze budziły niezrozumienie i obawy osób zdrowych. Z badania CBOS z 2005 r. wynika, że w opinii ankietowanych zachowują się one niezrozumiale, mówią od rzeczy, zaniedbują swój wygląd i higienę, przejawiają niepokój w zachowaniu. Znacznie rzadziej przypisuje się tym osobom zachowania agresywne i napastliwe. Osoby uczestniczące w badaniu uważają, że choroby psychiczne z reguły ukrywa się, jako wstydliwe. Ci sami respondenci zdają sobie sprawę z tego, że ten rodzaj niepełnosprawności stygmatyzuje osobę niepełnosprawną, przez co jest ona traktowana gorzej niż inni, głównie w zakresie prawa do pracy, poszanowania godności osobistej, ochrony majątku, sprawiedliwego sądu. Stereotypowe postrzeżenie osoby z zaburzeniami psychicznymi oraz idąca za nim stygmatyzacja mają negatywny wpływ zarówno na osobę niepełnosprawną, jak i jej najbliższe otoczenie. Przyczyniają się do obniżenia poczucia własnej wartości i samo skuteczności osoby niepełnosprawnej, trudności w nawiązywaniu relacji, budowaniu związków, uczestniczeniu w życiu społecznym, publicznym, podejmowaniu kształcenia i pracy². Przynależność osoby niepełnosprawnej do rodziny niejednokrotnie utrudnia funkcjonowanie tej rodziny. Część rodzin wykazuje nadmierną ochronę i izolowanie osoby niepełnosprawnej od społeczeństwa i spraw, które mogłyby ją zranić albo wykorzystać. W skrajnie odmiennych przypadkach osoby niepełnosprawne podlegają różnym rodzajom przemocy ze strony członków rodziny. Stygmatyzacja osób leczących się psychiatrycznie jest uważana za jedno z największych

---

² Opracowanie Anna Płoszaj, Wojewódzka Społeczna Rada ds. Osób Niepełnosprawnych przy Marszałku Województwa Lubelskiego, na podstawie Badania CBOS, Polacy wobec chorób psychicznych i osób chorych psychicznie, 2005

Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

współczesnych wyzwań w dziedzinie zdrowia psychicznego. W swojej istocie napiętnowanie społeczne chorych psychicznie jest zakwestionowaniem pełni ich człowieczeństwa i w tym sensie problem ten ma nie tylko znaczenie praktyczne, ale jest również poważnym wyzwaniem moralnym dla całego społeczeństwa, jako przejaw niesprawiedliwości społecznej. Za bardzo dotkliwe uważa się zwłaszcza piętno związane z doświadczeniem schizofrenii, zarówno ze względu na potencjalnie przewlekły przebieg tej choroby oraz nasilenie związanych z nią problemów klinicznych i społecznych, jak również z powodu licznych negatywnych stereotypów społecznych powszechnie kojarzonych z tym rozpoznaniem (jak np. przekonania, że chorzy na schizofrenię są niebezpieczni, nieprzewidywalni). Doświadczenia stygmatyzacji, zarówno pośredniej (np. nieprzychylnie uwagi i komentarze o chorych psychicznie, obraźliwe pograby w telewizji lub artykuły w prasie), jak i bezpośredniej (np. unikanie przez innych, traktowanie jako mniej sprawnych, oczekiwanie obniżenia aspiracji życiowych) są częste wśród osób ze schizofrenią. Osoby zaprzeczające jakimkolwiek negatywnym doświadczeniom są nieliczne. Napiętnowanie oraz świadomość występowania stygmatyzacji powoduje ukrywanie choroby przez osoby nią dotknięte. To piętno dotyczy osób chorujących obecnie lub w przeszłości, a także tych, którzy mieli kontakt z lekarzem psychiatrą. Ten stereotyp trudno jest zmienić, nawet po powrocie pacjenta do tzw. „normalności”. Zjawisko stygmatyzacji urasta do rangi problemu społecznego, dotyczącego niemal wszystkich chorych z zaburzeniami psychicznymi. Przekłada się ono na znaczne utrudnienie funkcjonowania chorych a także ich rodzin. Stygmatyzacja dotyczy ogółu pacjentów aktualnie leczących się psychiatrycznie, ale też osób mających kiedykolwiek zaburzenia psychiczne czy korzystających z pomocy lekarza psychiatry. Przyczyna omawianego zagadnienia tkwi w niezrozumieniu istoty choroby psychicznej, która jest efektem dysfunkcji zdrowia, podobnie zresztą jak inne choroby. Często przyczyną takiej sytuacji jest brak podstawowej wiedzy na temat kształtowania się życia psychicznego oraz wynikająca z tej niewiedzy podatność na stereotypowe wyobrażenia³. W odniesieniu do osób niepełnosprawnych i chorujących psychicznie pojęcie stygmatyzacji obejmuje swoim zasięgiem kilka negatywnych, powiązanych ze sobą i nakładających się na siebie, postaw prezentowanych w społeczeństwie:

- dystansowanie się (unikanie wchodzenia w nieformalne kontakty),
- dewaluację i stereotypizację (upowszechnianie negatywnych, uproszczonych, stereotypowych opinii dotyczących wymienionej grupy ludzi),
- delegitymizację (wprowadzenie prawnych ograniczeń możliwości działania w jakimś obszarze),

---

³ Opracowanie Anna Płoszaj, Wojewódzka Społeczna Rada ds. Osób Niepełnosprawnych przy Marszałku Województwa Lubelskiego, na podstawie Psychiatrii Polskiej 2009, tom XLIII, numer 6 strony 655-670

- segregację - blokowanie dostępu do pewnych form aktywności, „zarezerwowanych” dla osób zdrowych,
- oraz eksterminację - najbardziej drastyczną formę dyskryminacji w postaci fizycznego niszczenia życia, która miała miejsce w Polsce w latach 1939-1945, kiedy to najeźdźcy hitlerowscy zamordowali ok.20 000 chorych psychicznie przebywających w szpitalach lub innych placówkach leczniczych, a która współcześnie odradza się w głosach o ograniczaniu im pomocy medycznej i socjalnej⁴.

Z badań przeprowadzonych przez CBOS w Polsce z udziałem dwóch reprezentatywnych grup liczących ponad tysiąc dorosłych osób, opracowanych przez B. Wciórkę i J. Wciórkę, opublikowanych w roku 2008 wynika, że w Polsce ograniczona jest nie tylko dostępność pomocy psychiatrycznej, ale i gotowość do korzystania z niej⁵. Część barier ma charakter strukturalny i spowodowana jest wieloletnimi zaniedbaniami, których następstwem są m.in.: uboga, nienowoczesna i nierównomiernie rozmieszczona baza instytucjonalna, znaczne i narastające braki kadrowe, praktyczny brak polityki społecznej w odniesieniu do zdrowia psychicznego, nieracjonalny i dyskryminujący sposób finansowania psychiatrycznej opieki zdrowotnej.⁶ Powyższe problemy współwystępują wraz z niedostateczną wiedzą społeczeństwa oraz niechętnym stosunkiem do chorych. W takiej sytuacji chorzy mają utrudniony dostęp do leczenia. Ponadto wstydzą się swojej choroby i ukrywają ją, co sprzyja pogarszaniu stanu zdrowia i funkcjonowania osoby niepełnosprawnej. Ze względu na powagę opisanego powyżej problemu oraz świadomość, że jego rozwiązanie wymaga zarówno rozwiązań prawnych, jak i zaangażowania wielu instytucji oraz mediów, różne podmioty podjęły działania na rzecz nagłośnienia i ograniczenia problemu. Zwracają one uwagę na skalę występowania i złożoność problemu oraz potrzebę usprawnienia działań i wypracowania zmiany postaw społeczeństwa. Przekazują wiedzę z zakresu psychopatologii, promują empatię i społeczną normę równości. Prowadzone akcje i kampanie odnoszą skutek zwłaszcza w odniesieniu do osób z depresją. Mniej korzystnie przedstawia się sytuacja osób chorujących psychicznie, zwłaszcza na schizofrenię, uzależnionych od alkoholu albo narkotyków.

„Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi” dotyczy wyodrębnionego obszaru,

⁴ Opracowanie Anna Płoszaj, Wojewódzka Społeczna Rada ds. Osób Niepełnosprawnych przy Marszałku Województwa Lubelskiego, na podstawie Stygmatyzacja i wykluczenie społeczne osób chorujących na schizofrenię - przegląd badań i mechanizmy psychologiczne. Ewa Jackowska, Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi Kierownik: dr M. Stasiak Collegium Balticum w Szczecinie Kierownik: dr hab. A. Żukowska

⁵ Wciórka B, Wciórka J. (2008) Osoby chore psychicznie w społeczeństwie. Komunikat z badań, Warszawa: CBOS (BS/124/2008)

⁶ Opracowanie Anna Płoszaj, Wojewódzka Społeczna Rada ds. Osób Niepełnosprawnych przy Marszałku Województwa Lubelskiego, na podstawie NIK, Delegatura we Wrocławiu: Informacja o wynikach kontroli funkcjonowania opieki psychiatrycznej, ze szczególnym uwzględnieniem opieki stacjonarnej. Wrocław, marzec 2008 (nr ewid.8/2008/PO7165/LWR

Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

jakim jest aktywizacja zawodowa osób z zaburzeniami psychicznymi prowadzona nowoczesnymi, skutecznymi metodami. Obszar ten, jak wynika z opisanych powyżej badań i opracowań nie jest wolny od stygmatyzacji osób z zaburzeniami psychicznymi i ograniczania ich szans na zatrudnienie, rozwój zawodowy i satysfakcjonujące funkcjonowanie w miejscu pracy. Potrzebne są skoordynowane działania przygotowujące osobę niepełnosprawną do wyboru optymalnej dla niej pracy, sprawnego wykonywania powierzonych zadań i dobrego funkcjonowania w strukturach formalnych i nieformalnych podmiotu zatrudniającego. Równie ważna jest także praca ze środowiskiem osób pełnosprawnych, w które wejdzie osoba niepełnosprawna. Pozwoli ona na wykształcenie postaw przychylności, koleżeństwa, zrozumienia i empatii ze strony pracodawcy i współpracowników. Niniejszy Program stwarza ramy dla tych dwóch kierunków działań. Cele Programu „Monitorowanie sytuacji osób z zaburzeniami psychicznymi w obszarze zatrudnienia i aktywizacji zawodowej”, „Przełamywanie stereotypów dotyczących osób z zaburzeniami psychicznymi na rynku pracy i podnoszenie świadomości pracodawców dotyczącej zatrudniania osób z zaburzeniami psychicznymi”, „Promowanie zatrudnienia osób z zaburzeniami psychicznymi w zróżnicowanych formach przedsiębiorczości społecznej”, „Promowanie zindywidualizowanych form wsparcia skutkujących włączeniem osób z zaburzeniami psychicznymi w rynek pracy” odnoszą się do współpracy z osobą niepełnosprawną i jej środowiskiem. Przyjmując powyższe cele autorzy Programu wyrażają nadzieję, że na ich podstawie podjęte zostaną działania zmierzające do większego zatrudnienia osób z zaburzeniami psychicznymi i ich prawidłowego funkcjonowania w sferze zawodowej i osobistej.

2.2 Sytuacja epidemiologiczna dotycząca osób z zaburzeniami psychicznymi w województwie lubelskim

Opieka stacjonarna

Liczba pacjentów z zaburzeniami psychicznymi w opiece stacjonarnej w województwie lubelskim wzrosła w latach 2012 - 2016 z 12 013 do 14 116, przy czym liczba pacjentów 1-razowych zmniejszyła się z 8 284 do 7 935. Ponad 95% pacjentów w opiece stacjonarnej stanowią osoby przebywające na oddziałach szpitalnych, ośrodkach terapii uzależnień od środków psychoaktywnych, hostelach. Pozostałe osoby przebywały w zakładach opiekuńczo - leczniczych dla chorych psychicznie. W 2016 r. najczęstszą przyczyną korzystania ze stacjonarnej opieki psychiatrycznej były zaburzenia spowodowane używaniem alkoholu (41,13%). Na kolejnych miejscach znalazły się zaburzenia psychotyczne (33,94%), zaburzenia afektywne (9,96%), zaburzenia niepsychotyczne, w tym depresja i nerwice (6,73%), zaburzenia spowodowane używaniem substancji psychoaktywnych (5,32%), upośledzeniem

umysłowym (2,89%). Z porównania danych z lat 2012 i 2016 wynika, że rośnie liczba osób z zaburzeniami związanymi z używaniem alkoholu i substancji psychoaktywnych. Zwłaszcza osoby uzależnione od alkoholu stanowią duży odsetek pacjentów objętych opieką stacjonarną. Liczba osób z zaburzeniami afektywnymi wzrosła nieznacznie. Liczba osób z zaburzeniami psychotycznymi i niepsychotycznymi leczonych w szpitalach zmniejszyła się. Uwzględniając wiek osób korzystających z opieki stacjonarnej, można zaobserwować, że przy porównaniu lat 2012 i 2016 wzrosła liczba osób z zaburzeniami psychicznymi w grupie wiekowej 19 - 64. W 2012 r. było to 9 423, a w 2016 r. 10 480 osób. Pacjenci w tym przedziale wiekowym stanowili w 2016 r. 41,31% ogółu pacjentów z zaburzeniami psychicznymi w opiece stacjonarnej w województwie lubelskim. Znaczący wzrost wystąpił również w grupie osób powyżej 65 roku życia. W 2012 r. leczono 1 457 osób, a w 2016 r. - 1 754 osoby. Pacjenci ci stanowili w 2016 r. 13,46% ogółu pacjentów w opiece stacjonarnej. Nieznacznie wzrosła także liczba hospitalizowanych osób w wieku 0-18, z 505 w 2012 r. do 576 w 2016 r. Odsetek tych osób w ogólnej liczbie pacjentów z zaburzeniami psychicznymi leczonych stacjonarnie wyniósł 4,50%. Zmniejszyła się natomiast liczba pacjentów 1 - razowych. Spadek ten jest najbardziej widoczny w przypadku pacjentów w przedziale wiekowym 19 - 64 lata. W 2012 r. stanowili oni 65,10% pacjentów w tym przedziale wiekowym. W 2016 r. odsetek ten wyniósł 46,60%.

Opieka ambulatoryjna

Liczba osób z zaburzeniami psychicznymi leczonych ambulatoryjnie wzrosła z 77 973 w 2012 r. do 80 021 w 2016 r. Najwięcej osób leczących się ambulatoryjnie zmagają się z zaburzeniami niepsychotycznymi (33,82%). Na kolejnym miejscu znalazły się osoby z zaburzeniami psychotycznymi (25,15%), zaburzeniami afektywnymi (23,75%), zaburzeniami spowodowanymi używaniem alkoholu (10,48%), upośledzeniem umysłowym (4,31%), zaburzeniami spowodowanymi używaniem substancji psychoaktywnych (2,45%). Z porównania danych z lat 2012 i 2016 wynika, że w opiece ambulatoryjnej rośnie liczba pacjentów z zaburzeniami niepsychotycznymi oraz zaburzeniami spowodowanymi spożywaniem alkoholu i substancji psychoaktywnych. Zmniejszyła się liczba pacjentów z zaburzeniami afektywnymi. Podobnie jak w przypadku osób leczonych stacjonarnie, wśród pacjentów korzystających z opieki ambulatoryjnej największy udział mają osoby w wieku 19- 64 lata. W 2016 r. stanowiły one 73,61% ogółu pacjentów korzystających z tego rodzaju opieki. Jednocześnie należy zauważyć, że w okresie 2012 - 2016 liczba osób w tym przedziale wiekowym zmniejszyła się z 60 555 w 2012 r. do 58 908 w 2016 r. Zwiększyła się liczba pacjentów powyżej 65 roku życia. W 2012 r. było ich 11 686, a w 2016 r. - 14 087, stanowiąc 17,60% ogółu pacjentów z zaburzeniami psychicznymi w opiece ambulatoryjnej. Liczba najmłodszych pacjentów w przedziale wiekowym 0 - 18 wzrosła z 5 716 w 2012 r. do 7 027 w 2016 r. i ich odsetek wyniósł 8,78%. We wszystkich przedziałach wiekowych maleje liczba

pacjentów 1 - razowych. Najbardziej widoczne jest to w przypadku osób w wieku 19 - 64. W 2012 r. pacjenci 1-razowi stanowili 38,38% ogółu pacjentów w tym przedziale, natomiast w 2016 r. odsetek ten wyniósł 24,07%.

Zarówno w opiece stacjonarnej, jak i ambulatoryjnej wzrosła liczba osób leczonych z powodu zaburzeń związanych z używaniem alkoholu. W opiece stacjonarnej osoby te mają największy udział w łącznej liczbie pacjentów. Zmniejszyła się natomiast liczba pacjentów z zaburzeniami psychotycznymi i niepsychotycznymi leczonych stacjonarnie. Udział pacjentów z zaburzeniami psychotycznymi w 2016 r. w ogólnej liczbie leczących się stacjonarnie nadal był wysoki, ale zmniejszył się w stosunku do 2012 r. Wydaje się, że w leczeniu stacjonarnym coraz większy nacisk kładzie się na wspieranie osób w walce z uzależnieniami. Osoby z zaburzeniami niepsychotycznymi, psychotycznymi i afektywnymi znacznie częściej korzystają z opieki ambulatoryjnej, niż leczenia szpitalnego. W obu rodzajach opieki największy odsetek pacjentów stanowią osoby w wieku 19 - 64 lata, a więc osoby w wieku produkcyjnym, co powinno być uwzględniane przy wyborze rodzaju terapii i jednocześnie opracowywaniu programów i projektów wsparcia takich osób w funkcjonowaniu społecznym i zawodowym. Pomoc skierowana do osób z zaburzeniami psychicznymi, zwłaszcza w wieku produkcyjnym powinna zakładać aktywizowanie tych osób, w tym także do wejścia na rynek pracy i utrzymania zatrudnienia. Jednocześnie w opiece ambulatoryjnej odnotowano duży wzrost liczby osób w przedziale wiekowym 0 - 18 oraz powyżej 65 roku życia. W obu rodzajach opieki z roku na rok maleje liczba pacjentów 1 - razowych, co może świadczyć o utrudnionym dostępie do opieki psychiatrycznej, bądź niechęci w korzystaniu z tej opieki⁷.

---

⁷ Opracowanie Małgorzata Zembruska, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie danych z Departamentu Zdrowia i Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego

2.3 Dane statystyczne dotyczące orzecznictwa osób z zaburzeniami psychicznymi w celach pozarentowych i rentowych

Orzecznictwo pozarentowe

Z danych przekazanych przez Lubelski Urząd Wojewódzki w Lublinie o osobach z zaburzeniami psychicznymi orzekanych w powiatowych i miejskich zespołach do spraw orzekania o niepełnosprawności wynika, że w województwie lubelskim w latach 2015 - 2017 orzeczono z powodu zaburzeń psychicznych 3 619 osób do 16 roku życia oraz 13 105 osób powyżej 16 - go roku życia. W przypadku dzieci w wieku 0 - 16 lat, największy udział w ogólnej liczbie orzekanych miały osoby z całościowymi zaburzeniami rozwojowymi (56%). Na drugim miejscu znalazły się osoby z upośledzeniem umysłowym (25,17%), a na ostatnim osoby chorujące psychicznie (18,73%). Ponad połowę osób orzekanych w ww. okresie stanowiły dzieci w wieku 8 - 16 lat (54,15%).

Odmiennie przedstawia się sytuacja osób powyżej 16 roku życia, które otrzymały orzeczenia o stopniu niepełnosprawności. W łącznej liczbie orzekanych ze względu na zaburzenia psychiczne największy udział miały osoby chorujące psychicznie (80,62%). Osoby z upośledzeniem umysłowym stanowiły 17,05% orzekanych. Osoby z całościowymi zaburzeniami rozwoju znalazły się w zdecydowanej mniejszości wśród osób powyżej 16-go roku życia (2,31%). Nie ma znaczących różnic pomiędzy danymi z poszczególnych lat. Wśród osób chorujących psychicznie jest najwięcej osób w wieku 41 - 59 lat (41,91%). Osoby w wieku 26 - 40 lat znalazły się na drugim miejscu (25,82%). W badanym okresie 59,78% orzekanym przyznano umiarkowany stopień niepełnosprawności, a 20,39% stopień znaczny. Przeważająca część osób w omawianej kategorii posiada wykształcenie średnie i zasadnicze (łącznie 57,69%). Spośród osób orzekanych ze względu na chorobę psychiczną 88,87% nie pracuje. W przypadku osób z upośledzeniem umysłowym jest najwięcej osób w przedziale 16- 25 lat (57,89%). O połowę mniej jest osób w wieku 26 - 40 lat (26,21%). 59,10% osób z upośledzeniem umysłowym przyznano stopień umiarkowany, a 35,12% znaczny. Blisko połowa z omawianej kategorii osób ma wykształcenie podstawowe i gimnazjalne. 97,98% osób orzekanych w latach 2015 - 2017 z powodu upośledzenia umysłowego nie pracuje zawodowo. Osoby z całościowym zaburzeniem rozwojowym stanowią niewielką część osób orzekanych. W przeważającej liczbie są to osoby z wieku 16 - 25 lat (91,77%), mężczyźni (84,86%), z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym, niepracujący.

Podsumowując informacje przekazane przez Lubelski Urząd Wojewódzki w Lublinie należy podkreślić, że zdecydowaną przewagę liczebną wśród wszystkich osób orzekanych w latach 2015 - 2017 ze względu na zaburzenia psychiczne miały osoby dorosłe chorujące psychicznie, w wieku 41 - 59 lat, z wykształceniem średnim i zasadniczym, posiadające

orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. Ponad 80% tych osób nie pracuje zawodowo, na co należy zwrócić szczególną uwagę opracowując Program⁸.

Orzecznictwo rentowe

Z danych przesłanych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Lublinie o osobach ubiegających się o przyznanie renty z tytułu niezdolności do pracy oraz renty socjalnej wynika, że w latach 2015 - 2017 w województwie lubelskim złożono łącznie 17 700 pierwszorazowych wniosków o przyznanie renty z tytułu niezdolności do pracy. Wydano 6 127 orzeczeń pierwszorazowych. Ponadto wydano 35 749 orzeczeń ponownych ustalających niezdolność do samodzielnej egzystencji, całkowitą niezdolność do pracy, częściową niezdolność do pracy. Procentowy udział osób z zaburzeniami psychicznymi i zaburzeniami zachowania w ogólnej liczbie osób, które otrzymały orzeczenie wyniósł w omawianym okresie 19,69%. Analizując orzeczenia osób z zaburzeniami psychicznymi i zaburzeniami zachowania należy podkreślić, że 53,67% tych osób otrzymało orzeczenia o częściowej niezdolności do pracy, co oznacza, że przy odpowiednim wsparciu i stworzeniu sprzyjających warunków, ponad połowa osób w tej grupie mogłaby podjąć pracę. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Lublinie wydał także w omawianym okresie 4 886 orzeczeń pierwszorazowych i ponownych ustalających całkowitą niezdolność do pracy i przyznających rentę socjalną z tytułu zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania⁹.

Według danych przekazanych przez Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Oddział Regionalny w Lublinie, w latach 2015 - 2017 złożono łącznie 24 392 wniosków o przyznanie renty rolniczej z tytułu całkowitej niezdolności do pracy. Wydano 22 625 orzeczeń. Orzeczenia, w których podstawą były zaburzenia psychiczne stanowiły 10,28% wszystkich orzeczeń¹⁰.

2.4 Aktywność zawodowa. Aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi w województwie lubelskim

Według Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności za 2017 r. przeprowadzonego na próbie osób powyżej 16 roku życia w Polsce było 3 116 000 osób niepełnosprawnych prawnie. Liczba osób w wieku produkcyjnym wyniosła 1 680 000 (53,91%). Analizując współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych na przestrzeni kilku ostatnich lat można zauważyć tendencję wzrostową. W roku 2017 współczynnik ten wyniósł 28,9 %.

---

⁸ Opracowanie Małgorzata Zembruska, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie danych z Lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie

⁹ Opracowanie Małgorzata Zembruska, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie danych z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Lublinie

¹⁰ Opracowanie Małgorzata Zembruska, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie danych z Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Oddział Regionalny w Lublinie

Wzrósł również wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych i w 2017 r. wyniósł 26,3 %. Stopa bezrobocia osób niepełnosprawnych maleje. W 2013 r. wyniosła ona 17,9%, a w 2017 - 9,3 %. Poziom aktywności zawodowej uzależniony jest od miejsca zamieszkania, wieku, stopnia niepełnosprawności i wykształcenia osób niepełnosprawnych. Współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym zamieszkałych w mieście wyniósł 32,8%, a zamieszkałych na wsi 23,7 %. Najbardziej aktywne są osoby niepełnosprawne w wieku 35- 44 lata. Współczynnik aktywności zawodowej w ich wypadku wyniósł 39,5%, a wskaźnik zatrudnienia 35,6%. Najniższy wskaźnik zatrudnienia występuje u osób pomiędzy 15, a 24 rokiem życia. Najwyższym poziomem aktywności zawodowej wśród osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym charakteryzują się osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności. Wskaźnik zatrudnienia w tej grupie wyniósł 36,6%, w przypadku osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności - 28,7%, a u osób ze znacznym stopniem - 8,7%. Aktywność zawodowa zależy również od poziomu wykształcenia. Największa - 55,9% aktywność zawodowa występuje u osób z wykształceniem wyższym.

Analizując dane dotyczące pracujących osób niepełnosprawnych należy stwierdzić, że wśród pracujących osób niepełnosprawnych przeważają mężczyźni - 55,3%. Wskaźnik zatrudnienia mężczyzn w wieku produkcyjnym wyniósł na koniec 2017 r. 24,7%. Osoby niepełnosprawne pracujące w 66,4% pochodzą z miast, a w 33,6% ze wsi. Najwyższy wskaźnik zatrudnienia był w województwie pomorskim i wyniósł 21,5%. Województwo lubelskie znalazło się pod tym względem na miejscu trzecim od końca ze wskaźnikiem 12,9%. Wśród pracujących osób niepełnosprawnych pracownicy najemni stanowią 84,5%. Pracujący na własny rachunek i pracodawcy stanowili 12,9%. Pracownicy najemni w ogromnej większości 90,8% zatrudnieni byli na czas nieokreślony lub określony powyżej 6 miesięcy. Jednocześnie, na koniec 2017 r. zarejestrowano 78 619 bezrobotnych osób niepełnosprawnych. Wśród tej grupy 2% posiadało znaczny stopień niepełnosprawności, 32,5% - umiarkowany i 65,5% - lekki.

Odsetek osób niepełnosprawnych biernych zawodowo w wieku produkcyjnym wyniósł 71,1%. Choroba i niepełnosprawność są najczęstszymi przyczynami nie podejmowania starań w celu znalezienia pracy (88% osób biernych zawodowo w wieku produkcyjnym). Pozostałe przyczyny to obowiązki domowe, kontynuowanie nauki i uzupełnianie kwalifikacji, zniechęcenie niepowodzeniami w poszukiwaniu zatrudnienia. Głównym źródłem utrzymania dla osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym jest renta inwalidzka (65%) oraz inne świadczenie społeczne (24%). Pozostałe 6% pozostaje na utrzymaniu rodziny, a 3% utrzymuje się z emerytury. Udział procentowy osób chorujących psychicznie wśród wszystkich osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w urzędach pracy wyniósł 14,3% i stanowił drugą po upośledzeniu narządu ruchu przyczynę niepełnosprawności.

Upośledzenie umysłowe i całościowe zaburzenie rozwojowe znajdowały się na dalszych pozycjach i stanowiły odpowiednio 1,5% i 1,9%¹¹.

W województwie lubelskim wg. stanu na dzień 31 grudnia 2017 r. w powiatowych urzędach pracy województwa lubelskiego zarejestrowanych było 4681 osób niepełnosprawnych (40,2% kobiety). Liczba ta obejmowała 3651 osób bezrobotnych i 1030 poszukujących pracy nie pozostających w zatrudnieniu. Prawo do zasiłku posiadało 9,3% tej grupy osób. Spośród osób pozostających w ewidencji powiatowych urzędów pracy przed zarejestrowaniem pracowało 67,1% bezrobotnych oraz 14,0% poszukujących pracy nie pozostających w zatrudnieniu. Mieszkańcy miast stanowili 58,4% zarejestrowanych osób niepełnosprawnych. Być może jak najskuteczniej dotrzeć z pomocą i odpowiednimi instrumentami aktywizacji do osób niepełnosprawnych potrzebna jest informacja dotycząca jaki rodzaj niepełnosprawności te osoby posiadają. Poniżej w tabeli przedstawiono liczbę zarejestrowanych niepełnosprawnych bezrobotnych i poszukujących pracy według posiadanego rodzaju niepełnosprawności.

Tabela 1 Niepełnosprawni według rodzaju niepełnosprawności będący w ewidencji powiatowych urzędów pracy województwa lubelskiego według stanu na 31 grudnia w latach 2015-2017¹²

Rodzaj niepełnosprawności (ogólna liczba)	2015	2016	2017
Upośledzenie umysłowe	73	65	51
Choroby psychiczne	734	730	637
Zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu	324	293	237
Całościowe zaburzenia rozwojowe	6	6	5
Choroby narządu wzroku	388	343	296
Upośledzenia narządu ruchu	1524	1371	1121
Epilepsja	266	250	210
Choroby układu oddechowego i układu krążenia	551	500	408
Choroby układu pokarmowego	132	106	90

¹¹ Opracowanie Małgorzata Zembruska, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie BAEL za 2017, www.niepelnosprawni.gov.pl/p,81,bael

¹² Opracowanie Beata Kędra, Wydział Badań i Analiz Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie, na podstawie sprawozdania MRPiS-07 „Sprawozdanie o osobach niepełnosprawnych bezrobotnych i poszukujących pracy niepozostających w zatrudnieniu”

Choroby układu moczowo-płciowego	88	94	80
Choroby neurologiczne	1095	989	833
Inne	665	585	499
Nieustalony	283	255	214
Ogółem	6129	5587	4681

Tabela 2 Procentowy udział w ogólnej liczbie zarejestrowanych niepełnosprawnych według rodzaju niepełnosprawności będący w ewidencji powiatowych urzędów pracy woj. lubelskiego według stanu na 31 grudnia w latach 2015 -2017

Rodzaj niepełnosprawności	2015	2016	2017
Upośledzenie umysłowe	1,2	1,2	1,1
Choroby psychiczne	12,0	13,1	13,6
Zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu	5,3	5,2	5,1
Całościowe zaburzenia rozwojowe	0,1	0,1	0,1
Choroby narządu wzroku	6,3	6,1	6,3
Upośledzenia narządu ruchu	24,9	24,5	23,9
Epilepsja	4,3	4,5	4,5
Choroby układu oddechowego i układu krążenia	9,0	8,9	8,7
Choroby układu pokarmowego	2,2	1,9	1,9
Choroby układu moczowo-płciowego	1,4	1,7	1,7
Choroby neurologiczne	17,9	17,7	17,8
Inne	10,8	10,5	10,7
Nieustalony	4,6	4,6	4,6
Ogółem	100	100	100

Przeważająca grupa niepełnosprawnych będących w ewidencji urzędów pracy posiadała upośledzenia narządu ruchu oraz choroby neurologiczne i choroby psychiczne. W ewidencji urzędów pracy najmniej było osób niepełnosprawnych z całościowymi zaburzeniami rozwojowymi. W ramach prowadzonych badań statystycznych statystyki publicznej w Wojewódzkim Urzędzie Pracy w Lublinie nie są dostępne dane dotyczące rodzaju niepełnosprawności, jaki posiadają osoby z niepełnosprawnością korzystające z poszczególnych form aktywizacji. Z analizy danych dotyczących aktywizowania całej subpopulacji osób niepełnosprawnych przez powiatowe urzędy pracy wynika, iż najwięcej osób bezrobotnych, jak też poszukujących pracy, podjęło pracę niesubsydiowaną, wykazywaną w sprawozdawczości jako pozostałe zatrudnienie oraz rozpoczęło staże. Niestety równie licznie omawiana grupa osób była wyłączana z ewidencji powiatowych urzędów pracy z powodu rezygnacji czy niepotwierdzenia gotowości do pracy. Z danych pozyskanych z powiatowych urzędów pracy wynika, iż w 2017 roku w województwie lubelskim 2 podmioty organizowały zatrudnienie wspierane dla 3 osób niepełnosprawnych, w tym brak

było osób z zaburzeniami psychicznymi. Od stycznia do grudnia 2017 roku, do powiatowych urzędów pracy województwa lubelskiego, pracodawcy zgłosili 1998 wolnych miejsc pracy i aktywizacji zawodowej przeznaczonych dla osób niepełnosprawnych. Oferty te stanowiły 2,9% wszystkich zgłoszonych do powiatowych urzędów pracy miejsc pracy. Z tych 1998 ofert pracy: 317 to oferty pracy subsydiowanej, 234 z sektora publicznego a 864 to oferty pracy sezonowej¹³.

Tabela 3 Aktywizacja osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w pup w latach 2015-2017 w województwie lubelskim¹⁴

Podjęcie pracy w latach	2015	2016	2017
Ogółem	2434	2275	2068
Z tego Praca subsydiowana na miejscach pracy refundowanych ze środków Funduszu Pracy	74	86	78
Z tego Praca subsydiowana na miejscach pracy refundowanych ze środków PFRON	40	42	35
Z tego w zakładach pracy chronionej	1	4	6
Z tego Praca subsydiowana podjęcie działalności gospodarczej	59	49	32
Z tego Praca subsydiowana prace interwencyjne	70	77	72
Z tego Praca subsydiowana roboty publiczne	74	83	82
Z tego Praca subsydiowana podjęcie pracy poza miejscem zamieszkania w ramach bonu na zasiedlenie	17	16	21
Z tego Praca subsydiowana podjęcie pracy w ramach bonu zatrudnieniowego	2	0	1
Z tego Praca subsydiowana podjęcie pracy w ramach dofinansowania wynagrodzenia za zatrudnienie skierowanego bezrobotnego powyżej 50 roku życia	21	28	28
Z tego Praca subsydiowana rozpoczęcie realizacji indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego lub podpisania kontraktu socjalnego**	X	15	16
Z pracy ogólnej Praca niesubsydiowana - Praca sezonowa	70	4	2
Z pracy ogólnej Praca niesubsydiowana - Pozostałe zatrudnienie	1948	1814	1601
Z pracy ogólnej Praca niesubsydiowana - Podjęcie działalności gospodarczej	54	38	67
rozpoczęcie szkolenia	119	104	100
Z tego w ramach bonu szkoleniowego	4	4	0
rozpoczęcie stażu	690	702	563
W ramach bonu stażowego	6	2	0
rozpoczęcie pracy społecznie użytecznej	86	104	104
rezygnacja lub niepotwierdzenie gotowości do pracy	1417	1469	1560

¹³ tamże

¹⁴ tamże

** w przypadku tego instrumentu dane wykazywane są od 2016 roku po zmianie formularza sprawozdania MPiPS-07 "Sprawozdanie o osobach niepełnosprawnych bezrobotnych i poszukujących pracy niepozostających w zatrudnieniu".

W ramach pośrednictwa pracy wymienione zostały zbieranie ofert pracy, organizowanie giełd pracy, skierowanie na staż, informowanie o serwisach internetowych podających oferty pracy, organizowanie spotkań informacyjnych dla pracodawców, wydawanie informatorów o usługach i instrumentach rynku pracy. Powyższe działania obejmują od kilkunastu - kilkudziesięciu osób w mniejszych powiatach do kilkuset w gminach miejskich na prawach powiatu. Urzędy pracy współpracując z osobami bezrobotnymi określają dla nich profil pomocy oraz opracowują Indywidualny Plan Działania. W dużo mniejszym zakresie realizowane są działania „twarde”, związane z udzielaniem wsparcia finansowego w ramach ustawowych zadań powiatu dot. rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych. Umowy o przyznanie środków na podjęcie działalności gospodarczej lub rolniczej albo wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej ograniczają się do kilkudziesięciu rocznie w skali całego województwa. Podobnie jest ze zwrotem kosztów wyposażenia stanowiska pracy osoby niepełnosprawnej. Zwrot kosztów zatrudnienia lub szkolenia pracowników niepełnosprawnych ogranicza się do kilku umów. Wystawiono jedynie kilka skierowań na szkolenie do ośrodka szkoleniowo - rehabilitacyjnego lub innej placówki szkoleniowej. W znikomym stopniu realizowano przedsięwzięcia we współpracy z organami rentowymi oraz inspektorem pracy w zakresie oceny i kontroli miejsc pracy osób niepełnosprawnych. Tylko niewielka część powiatowych urzędów pracy podejmuje współpracę z organizacjami pozarządowymi w zakresie rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych. Polega ona przede wszystkim na upowszechnianiu informacji o projektach realizowanych przez organizacje pozarządowe, kierowaniu osób niepełnosprawnych na staże, bądź pomocy w rekrutacji beneficjentów dla organizacji pozarządowych oraz nawiązywaniu porozumienia o współpracy partnerskiej. Z informacji przekazanych zarówno przez Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie, jak i poszczególne powiatowe urzędy pracy w województwie lubelskim wynika, że w 2017 r. zrealizowano relatywnie dużo, w porównaniu z poprzednimi latami, projektów w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, zwłaszcza dotyczących aktywizacji osób młodych pozostających bez pracy oraz w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014 - 2020¹⁵.

---

¹⁵ Informacja dla Pełnomocnika Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych za 2017 r., Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, s. 23-33

Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

Tendencje dotyczące aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych są przede wszystkim wypadkową struktury wieku i stanu zdrowia tej populacji. Z przyczyn zdrowotnych osoby niepełnosprawne są z założenia znacznie mniej aktywne zawodowo niż osoby sprawne. Jednak nie znaczy to, że bierność zawodowa osób niepełnosprawnych, zwłaszcza będących w wieku aktywności zawodowej jest zjawiskiem prawidłowym. Znaczna część tych osób może i powinna pracować zawodowo w odpowiednich warunkach. Niestety nie zawsze osoby niepełnosprawne gotowe podjąć pracę są w stanie ją zdobyć, zasilając tym samym szeregi bezrobotnych. Z drugiej strony stosunkowo liczna pozostaje grupa osób niepełnosprawnych, które przekroczyły wiek emerytalny, lecz nadal pracują. Dotyczy to zwłaszcza mieszkańców wsi i jest zapewne konsekwencją specyfiki pracy w gospodarstwie rolnym. W wielu przypadkach próby aktywizacji osób niepełnosprawnych, czy to oferowanych przez PUP i finansowanych z FP, PFRON czy też ze środków unijnych kończą się niepowodzeniem, gdyż same te osoby nie chcą podjąć aktywności ze względu na utratę przysługujących im świadczeń.

2.5 Usługi asystentów/trenerów pracy

Korzystanie ze wsparcia asystenta/trenera pracy osoby niepełnosprawnej nie jest upowszechnione w Polsce. Z informacji przekazanych przez agencje/biura zatrudnienia osób niepełnosprawnych wynika, że w zależności od długości okresu ich funkcjonowania na rynku, w ciągu trzech ostatnich pełnych lat objęły wsparciem od kilkunastu do stu kilkudziesięciu osób, w tym dużą część stanowiły osoby z zaburzeniami psychicznymi. Jest to zdecydowanie zbyt mało w stosunku do liczby osób niepełnosprawnych bezrobotnych i poszukujących pracy. Ponadto należy podkreślić, że osoba niepełnosprawna najczęściej potrzebuje tego typu pomocy zdecydowanie bardziej, niż osoba pełnosprawna, ponieważ w jej wypadku, oprócz ograniczeń zdrowotnych, w grę wchodzi kompleksy, niska samoocena, brak doświadczenia zawodowego. Czynniki te powodują, że dużo trudniej samodzielnie i bez przygotowania znaleźć pracodawcę, odpowiednio się zaprezentować, zdobyć i utrzymać pracę. W wielu przypadkach praca z asystentem/trenerem, dostosowana do indywidualnych potrzeb i możliwości osoby niepełnosprawnej jest najlepszym, a nawet jedynym sposobem przygotowania osoby niepełnosprawnej do wejścia na rynek pracy. Odpowiednio poprowadzona współpraca wzmacnia osobę niepełnosprawną psychicznie i daje jej wiarę we własne możliwości. Pozwala jej odkryć i skoncentrować się na swoich predyspozycjach i mocnych stronach, a także wybrać i utrzymać najlepsze zajęcie. Asystent osoby niepełnosprawnej, wychodząc do pracodawców z propozycją zatrudnienia osoby niepełnosprawnej, ma także możliwość ukształtowania wiedzy i przekonań pracodawcy

o niepełnosprawności, różnych aspektach zatrudnienia osoby niepełnosprawnej, a wreszcie korzyściach płynących z przyjęcia do pracy takiej osoby.

2.6 System Obsługi Dofinansowań i Refundacji

Na podstawie art. 26a ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2018 r. poz. 511, z późn. zm.) pracodawcy przysługuje miesięczne dofinansowanie do wynagrodzenia pracownika niepełnosprawnego ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, o ile pracownik ten został ujęty w ewidencji zatrudnionych osób niepełnosprawnych. Wysokość kwot dofinansowania uzależniona jest od stopnia niepełnosprawności pracownika i prezentuje się następująco:

- 1) 1800 zł - w przypadku osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności;
- 2) 1125 zł - w przypadku osób niepełnosprawnych zaliczonych do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności;
- 3) 450 zł - w przypadku osób niepełnosprawnych zaliczonych do lekkiego stopnia niepełnosprawności.

Powyższe kwoty zwiększa się o 600 zł w przypadku osób niepełnosprawnych, w odniesieniu do których orzeczono chorobę psychiczną, upośledzenie umysłowe, całościowe zaburzenia rozwojowe lub epilepsję oraz niewidomych¹⁶. Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych nie pozyskuje danych o przyczynie niepełnosprawności, która umożliwia pozyskanie wyższej kwoty dofinansowania. W związku z tym nie wiadomo, jaki udział wśród pracowników, na których pozyskiwane jest dofinansowanie, mają osoby z zaburzeniami psychicznymi. Kwota miesięcznego dofinansowania nie może przekroczyć 90% faktycznie i terminowo poniesionych miesięcznych kosztów płacy, a w przypadku pracodawcy wykonującego działalność gospodarczą, w rozumieniu przepisów o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej, zwanego dalej "pracodawcą wykonującym działalność gospodarczą", 75% tych kosztów. Chcąc korzystać z dofinansowania pracodawca musi spełnić szereg wymagań wobec pracowników i PFRON. Liczba pracodawców korzystających ze zwrotu kosztów zatrudnienia osób niepełnosprawnych od lat systematycznie wzrasta, głównie dzięki coraz większemu zainteresowaniu pracodawców z otwartego rynku pracy. Szczegółowe informacje dotyczące kategorii podmiotów uczestniczących w SODiR, przedstawiono w poniższej tabeli.

---

¹⁶ Opracowanie Małgorzata Zembruska, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2018 r. poz. 511, z późn. zm.)

Tabela 4 Dane o podmiotach uczestniczących w SODiR w latach 2015 - 2017¹⁷

Dane o podmiotach uczestniczących w SODiR/lata	2015	2016	2017
Liczba podmiotów ogółem	1 173	1 244	1 339
Liczba podmiotów na otwartym rynku pracy	1 128	1 201	1 300
Liczba zakładów pracy chronionej	21	20	19
Liczba zakładów aktywności zawodowej	7	7	7
Liczba spółdzielni socjalnych	16	15	10
Liczba przedsiębiorstw społecznych	1	1	3
Liczba pracowników ogółem	6 708	7 380	7 737
Liczba pracowników na otwartym rynku pracy	4 703	5 398	7 756

Wzrost liczby podmiotów uczestniczących w SODiR, zwłaszcza z otwartego rynku pracy, jest pozytywnym sygnałem, również w kontekście osiągnięcia celów określonych w „Wojewódzkim Programie rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi”. Zwiększające się zainteresowanie pracodawców świadczy o otwartości i większej biegłości w korzystaniu ze wsparcia z tytułu zatrudniania osób z niepełnosprawnością. Być może kolejnym etapem będzie większa gotowość do współpracy z asystentami/trenerami osób niepełnosprawnych, co przyczyni się nie tylko do wzrostu zatrudnienia osób niepełnosprawnych, ale także stworzenia im komfortowych warunków pracy w środowisku wyedukowanym i przygotowanym do współpracy z osobą niepełnosprawną¹⁸.

2.7 Zakłady Aktywności Zawodowej

Zakłady Aktywności Zawodowej są wyodrębnionymi organizacyjnie i finansowo jednostkami tworzonymi w celu zatrudnienia osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności oraz zaliczonych do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną. Według danych na koniec 2017r. na terenie województwa lubelskiego funkcjonowało 7 Zakładów Aktywności Zawodowej, w tym 3 prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego i 4 przez organizacje pozarządowe. Według stanu na koniec 2017 r. łączna liczba pracowników niepełnosprawnych w Zakładach wynosi 247, w tym 187 osób z zaburzeniami psychicznymi (76%), z czego 135 to osoby z chorującymi psychicznie, 44 upośledzone umysłowo i 8 z innymi zakłóceniami czynności psychicznych. Personel Zakładu

¹⁷ Opracowanie Małgorzata Zembrzuska, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie danych przekazanych przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

¹⁸ Opracowanie Małgorzata Zembrzuska, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie danych z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

odpowiedzialny za rehabilitację podejmuje działania polegające na zbieraniu informacji na temat potrzeb pracowników z niepełnosprawnością, pomocy w samodzielnym funkcjonowaniu w zakładzie oraz przewyciężaniu różnego rodzaju kryzysów (fizycznych, psychologicznych, finansowych). Prowadzi wnikliwą obserwację dotyczącą występowania symptomów charakterystycznych dla chorób psychicznych. Osoby odpowiedzialne za wsparcie i rehabilitację motywują do leczenia, monitorują rozwój osobisty, służą pomocą w uzupełnianiu wniosków i kompletowaniu dokumentacji przy ubieganiu się o różnego rodzaju dofinansowania, m.in. ze środków PFRON, a także informuje o innych formach wsparcia, dbając tym samym o jakość życia i interesy poszczególnych pracowników. Dodatkowo, osoby niepełnosprawne, które wymagają pomocy psychiatrycznej są konsultowane u specjalisty, z którym Zakład Aktywności Zawodowej ma umowę o współpracy, a na wniosek osoby niepełnosprawnej płatność za wizytę regulowana jest z Zakładowego Funduszu Aktywności. Kierownictwo Zakładów zapewnia różnorodne formy rehabilitacji. Osobom niepełnosprawnym proponowane są ćwiczenia usprawniające kondycję, relaksacyjne, oddechowe, zajęcia z muzykoterapii, taneczne i plastyczne. Dostępny jest sprzęt rehabilitacyjny do ćwiczeń aerobowych i siłowych. Organizowane są zajęcia z gimnastyki korekcyjnej. Osoby niepełnosprawne korzystają również z zabiegów fizykoterapii, kinezyterapii i masażu leczniczego. Podejmowane są inicjatywy zmierzające do podnoszenia kwalifikacji zawodowych osób niepełnosprawnych, m.in. poprzez udział w certyfikowanych szkoleniach. Dla osób niepełnosprawnych posiadających status osób poszukujących pracę, a zatrudnionych w Zakładach, prowadzone jest specjalistyczne poradnictwo zawodowe i pośrednictwo pracy, w tym we współpracy z urzędami pracy. W zakresie rehabilitacji społecznej realizowana jest nauka samodzielnego załatwiania spraw urzędowych, udział w imprezach sportowych, kulturalnych, rekreacyjnych, integracyjnych, tj. wycieczki, wyjazdy do kina, teatru, rozwijanie zainteresowań tj. poezja, malarstwo, tańce itp.¹⁹.

2.8 Zakłady Pracy Chronionej

Pracodawcy prowadzący działalność gospodarczą przez okres co najmniej 12 miesięcy, zatrudniający co najmniej 25 pracowników i osiągający odpowiednie wskaźniki zatrudnienia osób niepełnosprawnych mogą uzyskać status pracodawcy prowadzącego Zakład Pracy Chronionej. Z danych przesłanych przez Lubelski Urząd Wojewódzki w Lublinie wynika, że w województwie lubelskim według stanu na koniec 2017 r. funkcjonowało 18 Zakładów. Zatrudniały one 1 377 osób ogółem, z czego 199 osób z zaburzeniami psychicznymi. Zakłady

---

¹⁹ Opracowanie Monika Szysz, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie informacji z zakładów aktywności zawodowej w województwie lubelskim

Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

zobowiązane są do zapewnienia niepełnosprawnym pracownikom doraźnej i specjalistycznej opieki medycznej, poradnictwa i usług rehabilitacyjnych²⁰.

2.9 Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014 - 2020

W Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2014 -2020 instytucjami wdrażającymi projekty są m.in. Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie oraz Departament Wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego w Lublinie. Do połowy 2018 roku wsparcie ze środków EFS w ramach RPO WL otrzymało ponad 100 tysięcy osób. Spośród działań realizowanych w programie znaczna część przewiduje działania w zakresie m.in. aktywizacji zawodowej, kształcenia zawodowego, przekwalifikowania, podnoszenia kwalifikacji i kompetencji pracownika, założenia działalności gospodarczej lub wsparcia zatrudnienia. Wsparcie w działaniach nastawionych na ww. aspekty otrzymało w sumie ponad 54 tysiące osób. Odsetek osób z niepełnosprawnościami realnie objętych wsparciem na koniec sierpnia 2018 r. wynosił 17,28 %, co oznacza, że blisko 9,5 tysięcy osób otrzymało wsparcie nakierowane na znalezienie zatrudnienia lub założenie własnej działalności gospodarczej. Analizując ten odsetek warto jednak pamiętać, że wsparcie udzielane w ramach poszczególnych działań nie jest ukierunkowane wyłącznie na tę kategorię. Stanowi ona jedną z licznych grup wspieranych za pomocą zróżnicowanych narzędzi. Stąd odsetek w poszczególnych działaniach nie może stanowić jedyne go wyznacznika zdolności tej grupy do zatrudnienia, a jedynie pozwalać na ostrożną ocenę skali potrzeb w zakresie wejścia na rynek pracy, tym bardziej że w niektórych działaniach osoby z niepełnosprawnościami stanowiły kategorię osób preferowanych w procesie rekrutacji²¹.

Tabela 5 Udział osób z niepełnosprawnościami w projektach EFS²²

Działanie	Liczba osób objętych wsparciem	Liczba osób z niepełnosprawnościami	Udział procentowy
9.1 i 9.2	20 899	2 323	11,12%
9.3	5 060	365	7,21%
9.4	151	5	3,31%
10.1	1 843	18	0,98%
10.2	1 482	89	6,01%
11.1	4 967	3 580	72,08%
11.3	606	99	16,34%

²⁰ Opracowanie Małgorzata Zembruska, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie informacji Lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie o zakładach pracy chronionej w województwie lubelskim

²¹ Opracowanie Radosław Dąbrowski, Departament Wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego, na podstawie danych RPO WL

²² Opracowanie Radosław Dąbrowski, Departament Wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego, na podstawie danych RPO WL z Centralnego Systemu Teleinformatycznego

Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

12.3	12 686	2 827	22,28%
12.4	7 035	149	2,12%
Ogółem	54 729	9 455	17,28%

Każde z działań realizowanych w RPO WL posiada odrębną charakterystykę i grupę docelową, do której adresowane jest wsparcie. Dla opisu wpływu Programu na osoby z niepełnosprawnościami i przedstawienia efektów wsparcia konieczne jest przybliżenie poszczególnych działań. Największy odsetek osób z niepełnosprawnościami w ogólnej liczbie uczestników wynoszący 72% odnotowywany jest w ramach Działania 11.1 RPO WL „Aktywne włączenie”. Działanie to jest adresowane do szerokiego katalogu osób określanych mianem osób wykluczonych albo zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym z terenu woj. lubelskiego. Skupia się ono na osobach biernych zawodowo, bezrobotnych, bezdomnych, niesamodzielnych, korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, którym do powrotu na rynek pracy konieczne jest w pierwszej kolejności wsparcie w postaci aktywizacji społecznej. W związku z szerokim katalogiem grupy docelowej przytoczony odsetek osób z niepełnosprawnościami wskazuje na trudne położenie osób niepełnosprawnych, którym częstokroć uczestnictwo w zwyczajnym życiu społecznym utrudnia nie tylko niepełnosprawność, lecz też inne przesłanki będące pochodną niepełnosprawności lub po prostu jej towarzyszące. W przypadku analizowanego działania 11.1 należy jednakże zaznaczyć, że wsparcie oferowane uczestnikom to nie tylko aktywizacja zawodowa, lecz bardzo często działania mające na celu aktywizację społeczną uczestnika projektu, w tym np. programy wychodzenia z bezdomności, programy usamodzielniania wychowanków opuszczających instytucjonalne oraz rodzinne formy pieczy zastępczej, działania profilaktyczne przeciwdziałające wykluczeniu mieszkaniowemu i bezdomności. W związku z powyższym wsparcie udzielane w ramach tego działania nie zawsze prowadzi do zatrudnienia osoby z niepełnosprawnością, aczkolwiek jest to jeden z celów wdrażany m.in. poprzez kompleksowe programy reintegracji i rehabilitacji społeczno-zawodowej realizowane głównie przez Zakłady Aktywizacji Zawodowej, Warsztaty Terapii Zajęciowej, Centra Integracji Społecznej, Kluby Integracji Społecznej. Analogiczne działania, jak w przypadku Działania 11.1 realizowane będą na obszarze Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego w ramach Działania 11.4 Realizacja projektów wyłonionych do dofinansowania w ramach tego działania rozpocznie się na przełomie 2018 i 2019 r.

Kolejnym obszarem, w ramach którego największy odsetek wsparcia został wykorzystany przez uczestników z niepełnosprawnościami są projekty realizowane w ramach działania 12.3 RPO WL „Kształcenie ustawiczne w zakresie ICT i języków obcych”. Jego celem było zwiększenie liczby osób dorosłych, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje adekwatne do wymagań regionalnego i krajowego rynku pracy w zakresie ICT

oraz języków obcych. Wsparcie mogły uzyskać osoby w wieku powyżej 25 lat oraz osoby nieuczące się - od 18 roku życia - ze szczególną preferencją osób w wieku 50 lat i więcej oraz osób o niskich kwalifikacjach. Udział osób z niepełnosprawnościami wynosi 22,28%, co sugeruje znaczny potencjał osób z niepełnosprawnościami do podnoszenia kwalifikacji i poprawy swej sytuacji na rynku pracy. Natomiast w odniesieniu do Działania 12.4 RPO WL dotyczącego kształcenia zawodowego przedstawione w tabeli dane liczbowe dla ogółu działania niestety nie są miarodajne, ponieważ działanie to dotyczy zarówno wsparcia placówek oświatowych świadczących kształcenie zawodowe skierowane do młodzieży, jak również podnoszenia kwalifikacji i kompetencji osób dorosłych za pośrednictwem kwalifikacyjnych kursów zawodowych i kursów umiejętności zawodowych. W związku z powyższym na potrzeby niniejszego opracowania dokonano analizy danych dotyczących uczestnictwa osób z niepełnosprawnościami na bazie jednego konkursu, w ramach którego został ogłoszony nabór wyłącznie na typy projektów skierowane do osób dorosłych. Konkurs ten został ogłoszony w 2016 r. i zakładał realizację projektów, których celem jest organizacja i prowadzenie dla osób dorosłych kwalifikacyjnych kursów zawodowych oraz kursów umiejętności zawodowych, a także stworzenie możliwości potwierdzania kwalifikacji w zawodzie poprzez odpowiednie egzaminy. W ramach projektów realizowanych w odpowiedzi na konkurs (do momentu sporządzenia opracowania) osoby z niepełnosprawnościami stanowiły 6,38% ogółu osób wspieranych. Według stanu na koniec sierpnia 2018 r. wsparcie zostało udzielone 423 osobom, spośród których 27 uczestników stanowiły osoby z niepełnosprawnościami²³.

Szczególnie istotne z punktu widzenia oceny sytuacji tych osób na rynku pracy są działania 9.1 RPO WL „Aktywizacja zawodowa” i 9.2 RPO WL „Aktywizacja zawodowa - projekty PUP” wdrażane przez Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie. Ich celem jest przede wszystkim zwiększenie zatrudnienia osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, w tym głównie osób starszych w wieku 50 lat i więcej, kobiet, osób z niepełnosprawnościami, osób długotrwale bezrobotnych oraz o niskich kwalifikacjach. W ramach projektów oferowany jest szeroki wachlarz działań wspierających powrót na rynek pracy, w tym poradnictwo zawodowe lub pośrednictwo pracy, staże lub praktyki zawodowe, szkolenia prowadzące do nabycia, podniesienia, uzupełnienia lub zmiany kwalifikacji zawodowych, subsydiowane zatrudnienie, wsparcie adaptacyjne. Wsparcie adaptacyjne może obejmować doradztwo, szkolenia oraz wsparcie indywidualnego opiekuna, w przypadku osób z niepełnosprawnościami finansowanie pracy asystenta osoby z niepełnosprawnościami oraz doposażenie stanowiska pracy do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, czy też pokrycie

---

²³ Opracowanie Radosław Dąbrowski, Departament Wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego, na podstawie danych RPO WL

Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

kosztów dojazdu do pracy lub wstępnego zagospodarowania w nowym miejscu zamieszkania.

²⁴ Oferowany zakres wsparcia jest specjalnie dostosowany do potrzeb osób wskazujących na kompetencyjne, czy też na osobiste bariery wejścia na rynek pracy. Może on być atrakcyjny dla osób z niepełnosprawnościami, z uwagi na możliwość sfinansowania zatrudnienia asystenta dla tych osób oraz doposażenie stanowiska pracy. Jednakże w ramach wspomnianych działań odsetek osób z niepełnosprawnościami korzystających ze wsparcia jest niewielki i wynosi średnio 10,35% dla obu działań. Jednakże w liczbach bezwzględnych jest to już ilość porównywalna z liczbą osób uczestniczących w opisanym wcześniej działaniu 12.3 RPO WL, wyraźnie jednak niższa niż liczba osób wspieranych w zakresie aktywizacji społecznej w działaniu 11.1 RPO WL. Informacja ta może sygnalizować rodzaj i skalę potrzeb osób niepełnosprawnych. Najpierw konieczne jest wsparcie pozwalające na równoprawne uczestnictwo w życiu społecznym, a w dalszej kolejności, i nie w odniesieniu do wszystkich osób z niepełnosprawnościami, wsparcie pozwalające na aktywność zawodową. Relacja pomiędzy liczbą osób z niepełnosprawnościami w obu działaniach wydaje się jednak wynikać ze specyficznych warunków konkursów i nie powinna stanowić podstawy do oceny odsetka osób z niepełnosprawnościami gotowych do aktywizacji zawodowej.

Z punktu widzenia niniejszego opracowania istotnym wydaje się być również wynik w ramach działania 9.3 RPO WL. Jego istotą jest rozwój przedsiębiorczości, jak również zwiększenie przeżywalności nowopowstałych przedsiębiorstw poprzez system środków finansowych udostępnianych na założenie działalności gospodarczej w postaci dotacji bezwrotnych lub pożyczek. Wsparcie obejmuje przede wszystkim udzielenie środków finansowych, poprzedzone jednakże procesem szkolenia i doradztwa z zakresu wiedzy i umiejętności niezbędnych do podjęcia i prowadzenia działalności gospodarczej oraz dodatkowo uzupełnione wsparciem pomostowym (finansowym i niefinansowym) dla podtrzymania przedsiębiorstwa w newralgicznym początkowym okresie funkcjonowania. Powyższe dane jednoznacznie wskazują, że z tego rodzaju wsparcia skorzystało 7,21% osób niepełnosprawnych objętych wsparciem, co również w liczbach bezwzględnych jest znaczącym wynikiem. Pamiętać należy, że celem działania jest założenie przez uczestnika działalności gospodarczej, co oznacza że kilkaset nowopowstałych firm jest efektem wysiłku i odwagi osób z niepełnosprawnościami. W odniesieniu do działania 10.2 RPO WL wynik na poziomie 6% jest niestety trudny do interpretacji. Specyfiką działania jest wsparcie przedsiębiorstw oraz ich pracowników przechodzących procesy restrukturyzacyjne, w celu zapewnienia kontynuacji zatrudnienia przez osoby zagrożone utratą pracy. Wsparcie może mieć postać działań prowadzących do przekwalifikowania pracownika (poprzez wsparcie

---

²⁴ tamże

psychologiczne, szkolenia, doradztwo, staże lub praktyki zawodowe, subsydiowane zatrudnienie czy też wsparcie mobilności pracownika) lub też prowadzących do założenia własnej działalności gospodarczej (dotacje lub pożyczki). W związku z powyższym jednoznaczna ocena wymagałaby dodatkowych badań przedsiębiorstw objętych wsparciem. Na uwagę zasługuje jednakże fakt, że zgodnie z analizą Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie osoby zwolnione z przyczyn dotyczących zakładu pracy stanowiły od 3,8% do prawie 5% ogółu bezrobotnych niepełnosprawnych w latach 2013 - 2015²⁵.

Pewien kontrast do pozytywnej informacji płynącej z działania 9.3 RPO WL stanowią dane dotyczące działania 10.1 RPO WL. Jego celem jest poprawa konkurencyjności przedsiębiorstw sektora MMŚP oraz przystosowanie pracodawców i pracowników do koniecznych zmian związanych z globalnymi trendami poprzez świadczenie dla pracowników, kadry zarządzającej i właścicieli przedsiębiorstw usług rozwojowych mających na celu zdobycie kwalifikacji lub pozwalających na dalszy rozwój w drodze analizy potrzeb szkoleniowych, szkoleń i doradztwa. Odsetek osób z niepełnosprawnościami wyniósł w tym działaniu poniżej 1%. Pozwala to wnioskować, że osoby z niepełnosprawnościami stanowią w ogóle niewielki procent zatrudnionych w przedsiębiorstwach województwa lubelskiego, Sygnalizuje także, że rodzaj obowiązków przypisanych osobom z niepełnosprawnościami nie wymaga wysokich kwalifikacji. Wniosek ten należy jednakże ponownie porównać z informacjami płynącymi z działania 12.3 RPO WL, w ramach którego to pracownicy (choć nie tylko) z własnej woli brali udział w szkoleniu, a nie zostali delegowani do podnoszenia kwalifikacji i kompetencji jak w działaniu 10.1 RPO WL.

Tabela 6 Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w ramach działalności OWES w podziale na kategorie²⁶

Lp.	Nazwa subregionu OWES	Liczba osób objętych wsparciem - ogółem	Liczba OzN objętych wsparciem - ogółem	Liczba dotacji na utworzenie miejsca pracy - ogółem	Liczba dotacji na utworzenie miejsca pracy - przeznaczone dla OzN	Liczba osób wspartych w ramach subsydiowanego zatrudnienia - ogółem	Liczba OzN wspartych w ramach subsydiowanego zatrudnienia
1	chełmsko-zamojski	148	10	24	4	14	0
2	puławski	441	78	51	35	0	0
3	lubelski	150	24	24	12	11	5
4	białski	32	4	12	3	12	3

²⁵ Opracowanie Radosław Dąbrowski, Departament Wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego, na podstawie Analiza rynku pracy osób niepełnosprawnych w województwie lubelskim w latach 2013-2015, Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie, Lublin 2016, s. 8.

²⁶ Opracowanie Radosław Dąbrowski, Departament Wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego, na podstawie danych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej. Tabela obejmuje dane zawarte we wnioskach o płatność składanych w pierwszej połowie września 2018 r.

Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

5	Ogółem	771	116	111	54	37	8
---	--------	-----	-----	-----	----	----	---

Na szczególną uwagę zasługują również dane dotyczące działania 11.3 „Ekonomia społeczna”. Działanie to jest podstawowym narzędziem ukierunkowanym na tworzenie, rozwój i wsparcie sektora ekonomii społecznej oferującej miejsca pracy dla szerokiego katalogu osób wykluczonych lub zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym dla osób niepełnosprawnych. Efekt ten powinien zostać osiągnięty przede wszystkim poprzez wsparcie procesu powstawania spółdzielni socjalnych, tworzenie miejsc pracy w istniejących już spółdzielniach, zatrudnianie subsydiowane, refundację wyposażenia lub doposażenia stanowisk pracy do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, sfinansowanie zatrudnienia przejściowego dla osób opuszczających podmioty reintegracyjne czy placówki opiekuńczo - wychowawcze. Tworzone miejsca pracy stanowią naturalne miejsce dla osób z niepełnosprawnościami wychodzących na otwarty rynek pracy. Podkreślenia wymaga fakt, że starania o utworzenie spółdzielni socjalnej lub utworzenie miejsca pracy poprzedzone są długotrwałym wsparciem o charakterze animacyjnym i doradczym skierowanym do wielu osób, liczonych również jako uczestnicy projektu. W związku z powyższym uwagę należy skupić na analizie danych dotyczących liczby udzielonych dotacji na utworzenie miejsca pracy lub liczby miejsc pracy wspartych w postaci subsydiowanego zatrudnienia. W przypadku liczby udzielonych dotacji wynik 48,65% dotacji przeznaczonych na utworzenie miejsca pracy dla osoby z niepełnosprawnościami jest niezwykle istotny z punktu widzenia niniejszego Programu. Wartości procentowe podane w odniesieniu do działania 11.3 RPO WL zostały wyliczone na podstawie danych liczbowych zawartych w tabeli pn. „Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w ramach działalności OWES w podziale na kategorie”. Analogicznie jak liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w postaci subsydiowanego zatrudnienia na poziomie 21,62% ogółu osób objętych tą formą wsparcia. Powyższe dane wyraźnie wskazują na znaczną potrzebę tworzenia miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych i korelują z wysokim wynikiem zbliżonego działania 9.3 RPO WL. Wypada dodać, że w działaniu 11.3 osoby z niepełnosprawnościami stanowią ważną, lecz nie jedyną kategorię osób wspieranych, co dodatkowo wzmacnia wymowę ww. danych. Należy także zaznaczyć, że w przypadku 11.3 RPO WL wysoki odsetek osób z niepełnosprawnościami wynika z ukierunkowania specyfiki wsparcia na potrzeby tej grupy odbiorców, uwzględniającego konieczność udzielenia wsparcia dodatkowego zarówno na etapie powstawania miejsc pracy, jak też przynajmniej w początkowym okresie funkcjonowania podmiotu gospodarczego. Jest także zasługą odpowiednio przygotowanej kadry pracującej w Ośrodkach Wsparcia Ekonomii Społecznej, posiadającej doskonałe rozeznanie w ich otoczeniu zarówno instytucjonalnym, jak i społeczno - organizacyjnym. Te czynniki również w istotny sposób decydują o powodzeniu działania i sugerują właściwe

---

Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

rozwiązania i metody pracy z zakresie aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami. Nie zmienia to jednakże faktu, że powstające podmioty gospodarcze i tworzone w ich ramach miejsca pracy dla osób niepełnosprawnych funkcjonują od swego początku na otwartym rynku pracy.

Podsumowując, można stwierdzić, że przytoczone powyżej przykłady wsparcia udzielanego osobom z niepełnosprawnościami w zakresie znalezienia zatrudnienia czy rozpoczęcia prowadzenia działalności gospodarczej jednoznacznie wskazują zarówno na potencjał osób z niepełnosprawnościami w tym zakresie, jak też na potrzebę kontynuowania i rozszerzania tego rodzaju wsparcia²⁷.

2.10 Spółdzielnie socjalne i przedsiębiorstwa społeczne

Ekonomia społeczna to sfera aktywności obywatelskiej, która poprzez działalność ekonomiczną i działalność pożytku publicznego służy integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej (na rzecz interesu ogólnego) oraz rozwojowi lokalnemu²⁸. Celem ekonomii społecznej jest świadczenie usług na rzecz osób zatrudnionych w PES lub szerszej społeczności. Generowanie nadwyżki stanowi środek zapewniania usług, nie jest główną motywacją do prowadzenia działalności gospodarczej²⁹.

Zgodnie z Wytycznymi w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020, opublikowanymi przez Ministra Rozwoju i Finansów podmiotami ekonomii społecznej (PES) są:

- a) przedsiębiorstwa społeczne, w tym spółdzielnie socjalne, o których mowa w ustawie z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych³⁰;
- b) podmioty reintegracyjne, realizujące usługi reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, tj.: CIS, KIS, ZAZ i WTZ, o których mowa w ustawie z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych³¹;

---

²⁷ Opracowanie Radosław Dąbrowski, Departament Wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego, na podstawie danych RPO WL

²⁸ Opracowanie Zofia Jaroszek, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie Krajowego Programu Ekonomii Społecznej, przyjęty Uchwałą nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r., Warszawa 2014, s.21

²⁹ Opracowanie Zofia Jaroszek, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie Ekonomia społeczna. Definicje, korzyści, współpraca, [br. m. i r. wyd.], s. 22.

³⁰ Opracowanie Zofia Jaroszek, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie Ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych, Dz.U. 2006 nr 94 poz. 651 z późn. zm.

³¹ Opracowanie Zofia Jaroszek, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776 z późn. zm.

c) organizacje pozarządowe lub podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 3 pkt. 1 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie³² oraz podmioty sfery gospodarczej utworzone w związku z realizacją celu społecznego, bądź dla którego leżący we wspólnym interesie cel społeczny jest racją bytu działalności komercyjnej. Grupę tę dzieli się na następujące podgrupy:

d) organizacje pozarządowe, o których mowa w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, prowadzące działalność gospodarczą, z której zyski wspierają realizację celów statutowych;

e) spółdzielnie, których celem jest zatrudnienie tj. spółdzielnie pracy, inwalidów i niewidomych, działające w oparciu o ustawę z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze³³;

f) spółki non-profit, o których mowa w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, o ile udział sektora publicznego w spółce wynosi nie więcej niż 50%.

Przedstawione poniżej dane pochodzą z przeprowadzanych cyklicznie badań kondycji podmiotów ekonomii społecznej województwa lubelskiego wykonanych na zlecenie ROPS w Lublinie w latach 2013 - 2016 oraz prowadzonego co roku, począwszy od 2014 r, monitoringu Regionalnego Programu Ekonomii Społecznej w województwie lubelskim do roku 2020.

Tabela 7 Zatrudnienie osób niepełnosprawnych oraz z zaburzeniami psychicznymi w spółdzielniach socjalnych³⁴

Zatrudnienie w spółdzielniach socjalnych	2015	2016	2017
Niepełnosprawni pracownicy zatrudnieni w spółdzielniach socjalnych	105	30	45
Osoby z zaburzeniami psychicznymi zatrudnione w spółdzielniach socjalnych	-	22	26
Pracownicy ogółem zatrudnieni w spółdzielniach socjalnych	255	138	133

Z analizy danych zawartych w powyższej tabeli wynika, że z roku na rok nieznacznie wzrasta liczba osób niepełnosprawnych oraz z zaburzeniami psychicznymi zatrudnianych w spółdzielniach socjalnych.

³²Opracowanie Zofia Jaroszek, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. 2003 nr 96 poz. 873 z późn. zm.

³³ Opracowanie Zofia Jaroszek, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie Ustawy z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze, Dz.U. 1982 nr 30 poz. 210 z późn. zm.

³⁴ Opracowanie Zofia Jaroszek, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie danych przesłanych przez podmioty ekonomii społecznej

Tabela 8 Zatrudnienie osób niepełnosprawnych w przedsiębiorstwach społecznych³⁵

Zatrudnienie w przedsiębiorstwach społecznych	2015	2016	2017
Niepełnosprawni pracownicy zatrudnieni w przedsiębiorstwach społecznych	-	9	8
Osoby z zaburzeniami psychicznymi zatrudnione w przedsiębiorstwach społecznych	-	8	1
Pracownicy ogółem zatrudnieni w przedsiębiorstwach społecznych	29	29	45

Znacznie częściej osoby niepełnosprawne znajdują zatrudnienie w spółdzielniach socjalnych niż w przedsiębiorstwach społecznych, czego przykładem są prężnie działające spółdzielnie socjalne z Józefowa świadczące usługi społecznie użyteczne na rzecz społeczności lokalnej.

Aktywizacją i integracją społeczno - zawodową osób niepełnosprawnych oraz z zaburzeniami psychicznymi zajmują się również centra i kluby integracji społecznej, których zadaniem jest przygotowanie tych osób do podjęcia pracy na otwartym rynku.

Tabela 9 Aktywizacja osób niepełnosprawnych oraz z zaburzeniami psychicznymi w centrach integracji społecznej³⁶

Zatrudnienie w centrach integracji społecznej	2015	2016	2017
Osoby z zaburzeniami psychicznymi w centrach integracji społecznej	-	12	32
Liczba aktywizowanych ogółem	479	476	400

Z powyższej tabeli wynika, że w minionym roku więcej osób z zaburzeniami psychicznymi uczęszczało na zajęcia organizowane przez centra integracji społecznej działające w województwie lubelskim.

Tabela 10 Aktywizacja osób niepełnosprawnych oraz z zaburzeniami psychicznymi w klubach integracji społecznej³⁷

Zatrudnienie w klubach integracji społecznej	2015	2016	2017
Osoby z zaburzeniami psychicznymi w klubach integracji społecznej	-	20	26
Liczba aktywizowanych ogółem	545	469	137

Z analizy danych wynika, iż w 2017 roku najwięcej osób z zaburzeniami psychicznymi uczestniczyło w zajęciach organizowanych przez te jednostki.

³⁵ jw.

³⁶ jw.

³⁷ jw.

2.11 Zadania z zakresu aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych zlecone organizacjom działającym na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2015 - 2017

Samorząd województwa lubelskiego przeznacza co roku określoną kwotę środków przyznanych przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych na zlecenie organizacjom pozarządowym zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych. W katalogu różnych zadań, które mogą być objęte dotacją znajdują się dwa zadania dotyczące aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych:

- 1) organizowanie i prowadzenie szkoleń, kursów, warsztatów, grup środowiskowego wsparcia oraz zespołów aktywności społecznej dla osób niepełnosprawnych - aktywizujących zawodowo i społecznie te osoby,
- 2) prowadzenie zintegrowanych działań na rzecz włączenia osób niepełnosprawnych w rynek pracy.

W latach 2015 - 2017 w ramach zadania, o którym mowa w pkt. 1 przyznano dofinansowanie do 39 projektów, których odbiorcami były osoby z zaburzeniami psychicznymi. Wydatkowano łączną kwotę 907 737,50 zł. W odniesieniu do zadania, o którym mowa w pkt.2, przyznano dotację na wdrożenie 8 projektów skierowanych do osób z zaburzeniami psychicznymi. Przeznaczono na ten cel 420 709 zł. Poniżej tabela zawierająca szczegółowe informacje o podmiotach, które otrzymały dotacje w kolejnych latach, kwotach dotacji oraz liczbie odbiorców zadań.

Tabela 11 Zadania z zakresu aktywizacji zawodowej osób z zaburzeniami psychicznymi zlecone przez samorząd województwa lubelskiego organizacjom pozarządowym w latach 2015 - 2017³⁸

Nazwa zadania/ Nazwa podmiotów, które otrzymały dotację
Organizowanie i prowadzenie szkoleń, kursów, warsztatów, grup środowiskowego wsparcia oraz zespołów aktywności społecznej dla osób niepełnosprawnych - aktywizujących zawodowo i społecznie te osoby
zadania zlecone w 2015 r.
Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niepełnosprawnym oraz Ich Rodzinom "Mamy Siebie" przy SOSW w Hrubieszowie, ul. Zamojska 16A, 22-500 Hrubieszów
Stowarzyszenie Równych Szans Bona Fides, ul. Niecała 4, 20-080 Lublin
Stowarzyszenie Przyjaciół Dzieci "O uśmiech dziecka", ul. Trubakowska 59, 22-100 Chełm; Warsztaty aktywizacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych
Fundacja Fuga Mundi, ul. Hutnicza 20B, 20-218 Lublin
Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych SIL w Lubartowie, ul. Szaniawskiego 64, 21-100 Lubartów
Charytatywne Stowarzyszenie Niesienia Pomocy Chorym Misericordia, ul. Abramowicka 2, 20-442 Lublin
Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym "Krok za Krokiem" w Zamościu, ul. Peowiaków 6a, 22-400 Zamość
Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej Ruchowo, ul. Doświadczalna 46, 20-236 Lublin
Stowarzyszenie Salvete ul. Ormiańska 4, 22-400 Zamość
Stowarzyszenie na Rzecz Osób Niepełnosprawnych i Starszych, ul. Fabryczna 27, 24-300 Opole Lubelskie
Stowarzyszenie Ośrodek Wspierania Rodziny, ul. Obłońska 20, 22-100 Chełm
Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Tomaszowie Lubelskim, ul. Słowackiego 7B, 22-600 Tomaszów Lubelski
Charytatywne Stowarzyszenie Niesienia Pomocy Chorym Misericordia, ul. Abramowicka 2, 20-442 Lublin
Stowarzyszenie na Rzecz Pomocy Rodzinie "Podaj Dłoń", ul. Górnicza 21A, 23-460 Józefów
Stowarzyszenie "Centrum Przedsiębiorczości, Integracji i Edukacji", ul. Staropijarska 3, 21-400 Łuków
zadania zlecone w 2016 r.
Stowarzyszenie Centrum Przedsiębiorczości, Integracji i Edukacji ul. Staropijarska 3, 21-400 Łuków
Katolickie Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niepełnosprawnym Siloe ul. Staszica 16 A, 20-081 Lublin
Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Tomaszowie Lubelskim, ul. Słowackiego 7B, 22-600 Tomaszów Lubelski
Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym Krok za Krokiem, ul. Peowiaków 6A, 22-400 Zamość
Charytatywne Stowarzyszenie Niesienia Pomocy Chorym Misericordia, ul. Abramowicka 2, 20-442 Lublin
Stowarzyszenie Równych Szans Bona Fides, ul. Niecała 4, 20-080 Lublin
Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Łęcznej, ul. Świętoduska 2, 21-010 Łęczna
Stowarzyszenie Przyjaciół Dzieci O uśmiech dziecka, ul. Trubakowska 59, 22-100 Chełm;
Stowarzyszenie Na Rzecz Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej Ruchowo, ul. Doświadczalna 4, 20-236 Lublin;

³⁸ Opracowanie Małgorzata Zembruńska, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie danych ROPS w Lublinie

Stowarzyszenie Mamy Siebie, ul. Zamojska 16A, 22-500 Hrubieszów
Zamojskie Stowarzyszenie Ochrony Zdrowia Psychicznego, ul. Partyzantów 5, 22-400 Zamość
Stowarzyszenie Osób z Niepełnosprawnością i ich Przyjaciół Zbyszko, ul. Partyzantów, 40 22-100 Chełm;
Lubelskie Stowarzyszenie Ochrony Zdrowia Psychicznego, ul. Gospodarcza 32, 20-312 Lublin
zadania zlecone w 2017 r.
Lubelskie Stowarzyszenie Ochrony Zdrowia Psychicznego, ul. Gospodarcza 32, 20-213 Lublin
Fundacja Heros, ul. Wyżynna 23/10, 20-560 Lublin
Fundacja Stella im. Agaty Orłowskiej, ul. Cicha 27, 21-100 Lubartów
Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Tomaszowie Lubelskim, ul. Słowackiego 7B, 22-600 Tomaszów Lubelski
Stowarzyszenie Przyjaciół Dzieci "O uśmiech dziecka", ul. Trubakowska 59, 22-100 Chełm
Słoneczko Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom i Młodzieży Niepełnosprawnej, ul. Leszczyńskiego 23, 20-068 Lublin
Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym "Krok za krokiem" w Zamościu, ul. Peowiaków 6a, 22-400 Zamość
Krajowe Towarzystwo Autyzmu Oddział w Lublinie, ul. Radości 8, 20-538 Lublin
Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Tomaszowie Lubelskim, ul. Słowackiego 7B, 22-600 Tomaszów Lubelski
Charytatywne Stowarzyszenie "Za Murami", ul. Królewska 9, 20-109 Lublin
Organizowanie i prowadzenie zintegrowanych działań na rzecz włączenia osób niepełnosprawnych w rynek pracy
zadania zlecone w 2015 r.
Fundacja Heros, ul. Wyżynna 23/10, 20-560
Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych SIL w Lubartowie, ul. Szaniawskiego 64, 21-100 Lubartów
zadania zlecone w 2016 r.
Lubelskie Forum Organizacji Osób Niepełnosprawnych - Sejmik Wojewódzki, ul. Leszczyńskiego 23, 20-068 Lublin
Fundacja Heros, ul. Wyżynna 23/10, 20-560
Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych SIL w Lubartowie, ul. Szaniawskiego 64, 21-100 Lubartów
zadania zlecone w 2017 r.
Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych SIL, ul. Szaniawskiego 64, 21-100 Lubartów
Lubelskie Forum Organizacji Osób Niepełnosprawnych - SW, ul. Leszczyńskiego 23, 20-068 Lublin
Fundacja Aktywator, Al. Spółdzielczości Pracy 65, 20-147 Lublin

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych Oddział Lubelski rozpatrzył w latach 2015 - 2017 8 wniosków na zadania z zakresu aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych. Zawarł na te zadania 8 umów z organizacjami pozarządowymi na łączną kwotę 2 720 251,34 zł. Fundusz nie posiada danych jaką część beneficjentów ostatecznych stanowiły osoby z zaburzeniami psychicznymi³⁹.

Podsumowując sytuację osób niepełnosprawnych w kontekście potrzeby opracowania Programu, który ułatwiałby i wspierał ich zatrudnienie, należy powiązać kilka faktów omówionych w Diagnozie. System oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi

³⁹ Opracowanie Małgorzata Zembruńska, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie informacji Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych Oddziału Lubelskiego

działa w obecnej formie już od kilkudziesięciu lat i w działalność tę znacząco wpisały się środowiskowe domy samopomocy i warsztaty terapii zajęciowej oraz organizacje pozarządowe. Mając wiedzę i bogate doświadczenie, podmioty te upowszechniły działania na rzecz integracji osób niepełnosprawnych ze społeczeństwem. Poszerzyły świadomość i pozytywny odbiór tych osób. Pokazały, że osoby te mają równorzędne prawa, choć wymagają wsparcia. Należy spodziewać się coraz sprawniejszych działań zarówno tych jednostek, jak i organizacji pozarządowych, i co za tym idzie, coraz większej i wyraźnej obecności osób niepełnosprawnych w życiu społecznym. Jednocześnie, z analizy danych dotyczących opieki ambulatoryjnej i stacjonarnej wynika, że osoby z zaburzeniami psychicznymi coraz częściej korzystają z porad ambulatoryjnych. Najprawdopodobniej, w miarę rozwoju medycyny i dostępu do nowoczesnych leków i terapii, coraz mniej osób będzie przebywało przez dłuższy czas w szpitalach, a coraz więcej będzie brało udział w życiu społecznym. Co więcej, jak wynika z danych zgromadzonych w trakcie realizacji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014 - 2020, osoby niepełnosprawne są zainteresowane dokończaniem się, poszerzaniem kompetencji społecznych i zawodowych oraz podjęciem zatrudnienia. Niestety analiza danych z zakresu orzecznictwa rentowego i pozarentowego jasno wskazuje, że tylko znikoma część osób niepełnosprawnych jest aktywna zawodowo. Nie wynika to wyłącznie z ich złego stanu zdrowia, ale również barier w dostępie do zatrudnienia, niskiej świadomości pracodawców, nieefektywnego systemu wsparcia zawodowego. Konfrontacja działań na rzecz aktywizowania i integracji społecznej ze statystycznie małą liczbą pracujących osób niepełnosprawnych wymusza wdrożenie nowoczesnych, skutecznych rozwiązań w obszarze aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych. „Wojewódzki program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi” powinien być uzupełnieniem „Wojewódzkiego programu poszerzenia, zróżnicowania i unowocześniania pomocy i oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi w zakresie pomocy i oparcia społecznego” i komplementarnym elementem wsparcia społecznego. Budowa nowoczesnego Programu działań wspierających zatrudnienie osób niepełnosprawnych powinna opierać się na założeniu zróżnicowania działań wspierających, zindywidualizowaniu pomocy i dostosowaniu do społecznego funkcjonowania poszczególnych osób. Badania dowodzą, że wsparcie powinno uwzględniać również rodzaj niepełnosprawności⁴⁰. Osoby z zaburzeniami psychicznymi potrzebują pełnego, wielowymiarowego wsparcia adekwatnego do predyspozycji charakterologicznych, sytuacji osobistej i rodzinnej, zdolności przyswajania wiedzy i umiejętności. Praca z osobą

---

⁴⁰ Millward Brown S.A. Raport z badania funkcjonujących modeli świadczenia usług przez trenera pracy polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, s. 12

Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

z zaburzeniami psychicznymi nie ogranicza się do przygotowania zawodowego, wyszukania odpowiedniej oferty pracy i wprowadzenia do zakładu pracy. Obejmuje dogłębne poznanie beneficjenta, osłabienie jego lęków i obaw związanych z funkcjonowaniem w zespole pracowniczym i koleżeńskim, zbudowanie motywacji i wiary we własne możliwości. Jest to długi proces wymagający nawiązania porozumienia i zaufania pomiędzy trenerem pracy, a beneficjentem. Modele świadczenia usług przez trenerów pracy są obecnie uznane za skuteczną i nowoczesną formę wsparcia osób mających największe trudności w funkcjonowaniu społecznym i wejściu na rynek pracy. Podstawową, niezaprzeczalną korzyścią z wdrażania takich modeli jest objęcie indywidualną opieką i pomocą osób niepełnosprawnych, zaoferowanie im poczucia bezpieczeństwa i komfortowych warunków do przygotowania się i rozpoczęcia pracy. Nie do przecenienia jest tu wymiar psychologiczny i emocjonalny. W odróżnieniu od działań scentralizowanych, adresowanych do dużych grup beneficjentów, zatrudnienie wspierane odpowiada określonym potrzebom poszczególnych osób, a przez to może być bardziej efektywne. Osoba z zaburzeniami psychicznymi, nie pozostawiona sama sobie z licznymi problemami, otrzymuje szansę na odkrycie i rozwinięcie swojego potencjału, poznanie możliwości, wyjście z domu, zarabianie pieniędzy. Kolejne korzyści wynikające z wdrażania modeli świadczenia usług przez trenerów pracy mają szerszy wymiar i obejmują przełamywanie oporu i negatywnych stereotypów ze strony pracodawców wobec zatrudniania osób niepełnosprawnych, zwłaszcza chorujących psychicznie, jak również edukację i zmianę postaw członków rodzin osób niepełnosprawnych, obawiających się usamodzielnienia tych osób⁴¹. Model zatrudnienia wspomaganego daje możliwość innowacyjności i ściślejszej współpracy między różnymi podmiotami zaangażowanymi we wsparcie osoby niepełnosprawnej.

3. Koncepcja zatrudnienia wspomaganego

Zatrudnienie wspomagane jest formą zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami, szczególnie ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, które mają największe trudności w samodzielnym znalezieniu i utrzymaniu pracy. Idea zatrudnienia wspomaganego odnosi się do prawa osoby niepełnosprawnej do pracy zgodnej ze swoimi umiejętnościami, predyspozycjami i potencjałem. Kładzie nacisk na możliwości, a nie ograniczenia osoby, przy jednoczesnym założeniu, że ograniczenia te mogą być zminimalizowane poprzez odpowiednią, dostosowaną indywidualnie pomoc. W definicji Światowego Stowarzyszenia Zatrudnienia Wspomaganego - World Association of Supported Employment (WASE) „zatrudnienie wspomagane jest płatną pracą wykonywaną przez osoby niepełnosprawne na otwartym rynku pracy, przy ciągłym wsparciu ze strony innych osób.

---

⁴¹ Tamże, s. 13

Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

Płatna praca oznacza taką samą płacę za taką samą pracę, jaką wykonują osoby sprawne". Zmierza do zatrudnienia osób niepełnosprawnych równoprawnego osobom pełnosprawnym i równej płacy, uzyskanymi przy wsparciu pracownika niepełnosprawnego w wyborze i utrzymaniu zatrudnienia. Wsparcie dotyczy wszystkich etapów zatrudnienia: przygotowania do pracy, uzyskania zatrudnienia, wdrożenia się w pracę i nawiązania relacji z kolegami i przełożonymi. Idea zatrudnienia wspomaganego opiera się na następujących zasadach:

Normalizacja - dążenie do uzyskania dla osób niepełnosprawnych takich samych praw oraz możliwości, jakie mają inni obywatele.

Waloryzacja roli społecznej - wykorzystanie do wspierania osób wyłączonej, m.in. niepełnosprawnych metod naturalnych, dopasowanych do sytuacji, powszechnie używanych.

Włączanie - zapewnienie osobom niepełnosprawnym pełnego uczestnictwa w życiu społecznym.

Idea „empowerment” - stworzenie osobom z niepełnosprawnościami warunków do samodzielnego decydowania o wyborze miejsca pracy oraz rodzajach wsparcia, którego potrzebują, przy poszanowaniu ich upodmiotowienia, indywidualności, samostanowienia, świadomego wyboru, elastyczności w doborze form pomocy do potrzeb i możliwości osób niepełnosprawnych⁴².

Zatrudnienie wspomaganie może być postrzegane w węższym albo szerszym ujęciu.

Węższe postrzeganie tematu obejmuje zatrudnienie wspierane i wspomaganie w postaci usług asystenta/trenera pracy osoby niepełnosprawnej na otwartym rynku pracy i przedsiębiorczość społeczną postrzeganą jako spółdzielnie socjalne i przedsiębiorstwa społeczne. W szerszym ujęciu zatrudnienie wspomaganie odnosi się do otwartego rynku pracy oraz przedsiębiorczości społecznej, z włączeniem podmiotów reintegracyjnych, tj. centrów i klubów integracji społecznej oraz zakładów pracy chronionej. Na potrzeby „Wojewódzkiego Programu rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi” przyjęto szersze ujęcie tematu. Ponadto włączono do Programu zagadnienia związane z aktywizacją zawodową osób niepełnosprawnych finansowaną ze środków krajowych i zagranicznych, w tym głównie w ramach RPO WL na lata 2014 - 2020.

Niepełnosprawni z zaburzeniami psychicznymi są w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy. Spośród osób orzekanych w systemie pozarentowym, pracują pojedyncze osoby. Ponad połowa osób, które ubiegają się o świadczenia z ZUS albo KRUS posiada orzeczenie o częściowej niezdolności do pracy, co oznacza, że przy odpowiednim wsparciu mogłyby pracować. Praca z osobami z zaburzeniami psychicznymi musi być szczególnie intensywna

---

⁴² Opracowanie Małgorzata Zembrzaska, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie www.centrumdzwoni.pl/materiały-dla-kadry-merytorycznej/zatrudnienie-wspomagane

Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

i adekwatna do ich możliwości i potrzeb. Z uwagi na ograniczoną percepcję i częstokroć brak jakichkolwiek doświadczeń zawodowych, zarówno wybór odpowiedniego zajęcia, jak i przygotowanie do wykonywania obowiązków i funkcjonowania w relacjach pracownik - pracodawca oraz relacjach koleżeńskich wymaga ścisłej, życzliwej współpracy pomiędzy osobą niepełnosprawną, a jej trenerem/asystentem. Potrzebny jest tu czas, zaangażowanie obydwu stron, szacunek i pozytywne nastawienie do osoby niepełnosprawnej, koncentrujące się na jej potencjale i predyspozycjach, a nie ograniczeniach, przy jednoczesnym akceptowaniu niepełnosprawności, jako czynnika, który obiektywnie rzecz ujmując, plasuje możliwości osoby niepełnosprawnej na niższym poziomie, niż osoby pełnosprawnej. Osoba z zaburzeniami psychicznymi wymaga wsparcia w ocenie swoich zdolności do danej pracy, wyuczenia odpowiedzialnego, terminowego wykonywania obowiązków, punktualności, staranności. Jednocześnie niezmiernie ważne jest podmiotowe potraktowanie osoby z zaburzeniami psychicznymi, tak żeby czynnie uczestniczyła ona w procesie przygotowania się do pracy i podjęcia zatrudnienia, mając wpływ na wszystkie dotyczące jej decyzje. Równie istotne jest przygotowanie pracodawcy i zespołu pracowników do współpracy z osobą niepełnosprawną i rozwijania z nią relacji koleżeńskich. Przychylność i aprobująca postawa wobec osób niepełnosprawnych w Polsce nie jest normą, a w odniesieniu do osób z zaburzeniami psychicznymi można mówić o stygmatyzacji, przekładającej się na obawę, lęk przed relacją i współpracą, brak wiedzy, jak nawiązać i utrzymać kontakt z osobą niepełnosprawną. W związku z tym potrzebna jest wytężona praca nad przełamywaniem stereotypów, upowszechnianie wiedzy, pozytywnych postaw, wzorców i doświadczeń w tym obszarze. Osoby z zaburzeniami psychicznymi mogą być sumiennymi, rzetelnymi pracownikami, ale muszą mieć szansę na zaistnienie w życzliwym i przyjaznym zespole pracowniczym. Najważniejszą rolę w skutecznym prowadzeniu zatrudnienia wspomaganego odgrywa trener/asystent pracy. Od jego postawy i zaangażowania zależy nawiązanie profesjonalnej, ale życzliwej, empatycznej relacji z osobą niepełnosprawną oraz sposób rekrutacji, wprowadzenia pracownika do miejsca pracy, pomoc w funkcjonowaniu w tym miejscu i utrzymaniu zatrudnienia.⁴³ Biorąc pod uwagę łącznie aspekt psychiczny i społeczny funkcjonowania osób niepełnosprawnych oraz środowiska w jakim żyją i podejmują pracę, należy podkreślić dużą odpowiedzialność, jaka wiąże się z rolą trenera/asystenta pracy. Dobra współpraca z osobą niepełnosprawną powinna odnosić się do jej potencjału i rozwijać go, a nie do ograniczeń, przy jednoczesnej świadomości obaw, wahań, kompleksów jakie towarzyszą podopiecznemu. Najlepszym rozwiązaniem jest wsparcie kompleksowe i wielowymiarowe, realizowane we współpracy z doradcą zawodowym i psychologiem. Odpowiedzialny trener

---

⁴³ Opracowanie Małgorzata Zembrzuska, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, na podstawie www.rownosc.info/dictionary/zatrudnienie-wspomagane

Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

przygotowuje także środowisko pracy do przyjęcia niepełnosprawnego pracownika, niwelując stereotypy, łagodząc obawy, wzbogacając wiedzę. Stanowi pomost pomiędzy osobą niepełnosprawną, a zespołem pracowników i pracodawcą. Niepełnosprawność jest obszarem wrażliwym i trudnym, dlatego zaletą zatrudnienia wspomaganego jest indywidualne podejście do osoby niepełnosprawnej i wytyczenie najlepszej dla niej ścieżki rozwoju zawodowego.

4. Analiza SWOT

Tabela 12 Analiza SWOT

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Zróżnicowane formy sieci oparcia społecznego w dużych miastach województwa lubelskiego • Istnienie ustawowych mechanizmów sprzyjających zatrudnieniu osób z zaburzeniami psychicznymi w podmiotach ekonomii społecznej • Wsparcie finansowe z wielu źródeł skierowane do osób niepełnosprawnych oraz pracodawców w celu tworzenia miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnością • Wzrost liczby osób aktywizowanych i zatrudnionych w podmiotach ekonomii społecznej 	<ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczające dane statystyczne dotyczące osób biernych zawodowo w podziale na rodzaj niepełnosprawności • Brak cyklicznych badań opisujących sytuację osób z zaburzeniami psychicznymi dot. postrzegania zaburzeń psychicznych i osoby z zaburzeniami psychicznymi • Stereotypowe podejście do zatrudnienia osoby niepełnosprawnej, zarówno ze strony pracodawcy, jak i samej osoby niepełnosprawnej • Niewystarczająca wiedza na temat zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia osób niepełnosprawnych, zarówno ze strony pracodawców, jak i osób niepełnosprawnych - potencjalnych pracowników • Niewystarczająca sieć oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi na terenie średnich i małych miast oraz gmin województwa lubelskiego • Niewystarczające współdziałanie i brak koordynacji działań podmiotów życia społecznego w zakresie wsparcia osób z zaburzeniami psychicznymi • Mały zakres działań związanych z udzielaniem wsparcia finansowego w ramach realizacji zadań powiatu z zakresu rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych • Zależność instytucji wspierających tworzenie miejsca pracy dla osób

	<p>niepełnosprawnych w sektorze ekonomii społecznej od finansowania zewnętrznego (np. Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczająca liczba asystentów/trenerów pracy • Brak lub niewystarczająca ilość szkoleń dla kandydatów na asystentów/trenerów pracy
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Podejmowanie rozwiązań prawnych oraz zaangażowanie wielu instytucji i mediów w działania na rzecz nagłośnienia i ograniczenia problemu stereotypowego postrzegania osób z zaburzeniami psychicznymi oraz wypracowania zmiany postaw • Rozpowszechnianie się idei zatrudnienia wspomaganego • Możliwość wykorzystania środków unijnych na działania z zakresu aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami • Rozwój wspieranej ekonomii społecznej generującej miejsce pracy dla osób z niepełnosprawnościami, w szczególności przedsiębiorstw społecznych stabilnych ekonomicznie • Działalność OWES ukierunkowana na zatrudnienie osób niepełnosprawnych • Zwiększająca się liczba podmiotów zatrudniających osoby z niepełnosprawnością na otwartym rynku pracy i zwiększająca się liczba pracowników z niepełnosprawnościami • Wzrost liczby podmiotów uczestniczących w SODiR • Istnienie podmiotów reintegracyjnych przygotowujących osoby niepełnosprawne do wejścia na rynek pracy • Tendencja wzrostową współczynnika aktywności zawodowej oraz wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych • Potencjał osób z niepełnosprawnością do podnoszenia kwalifikacji i poprawy swojej sytuacji na rynku pracy 	<ul style="list-style-type: none"> • Stereotypowe postrzeganie osoby z zaburzeniami psychicznymi oraz idąca za nim stygmatyzacja • Pogłębiające się dysproporcje w poziomie aktywności zawodowej w zależności od miejsca zamieszkania (miasto, wieś), wieku, płci, stopnia niepełnosprawności i wykształcenia osób z niepełnosprawnością • Zagrożenie ubóstwem i pogłębieniem wykluczenia społecznego osób z niepełnosprawnościami, które pozostają bez zatrudnienia • Brak koordynacji strategii działań oraz programów respektujących potrzeby osób z zaburzeniami psychicznymi, a w szczególności osób chorujących psychicznie na terenie samorządów wszystkich szczebli • Mała liczba programów w zakresie aktywizacji zawodowej skutkujących zatrudnieniem osób z zaburzeniami psychicznymi • Brak spójnej wizji rozwoju ekonomii społecznej • Brak sankcji prawnych skłaniających podmioty ekonomii społecznej do osiągnięcia efektu zatrudnieniowego osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy: traktowanie tych podmiotów jako docelowego zatrudnienia osób z zaburzeniami psychicznymi, zarówno przez pracodawców, jak i pracowników

<ul style="list-style-type: none"> • Doświadczenie instytucji wspierających osoby wykluczone lub zagrożone wykluczeniem społecznym, w tym osoby z niepełnosprawnościami w powrocie na rynek pracy 	
--	--

5. Cele i działania

Cel główny: Włączenie osób z zaburzeniami psychicznymi w rynek pracy poprzez zastosowanie zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej.

Jednym z głównych problemów osób z zaburzeniami psychicznymi jest brak pełnego udziału w życiu społecznym i zawodowym. Jego przyczyn należy upatrywać zarówno w sferze mentalnej obejmującej postrzeganie osoby z zaburzeniami psychicznymi jako niezdolnej do pracy zawodowej, jak również w niedociągnięciach systemu wsparcia i aktywizacji osób niepełnosprawnych. Stereotyp biernej, nieporadnej i uzależnionej od rodziny osoby z zaburzeniami psychicznymi jest głęboko zakorzeniony w świadomości samych osób niepełnosprawnych, jak również świadomości społecznej. Osoby z tym rodzajem niepełnosprawności zostały objęte systemem pomocy społecznej. Sieć środowiskowych domów samopomocy, warsztatów terapii zajęciowej oraz usług opiekuńczych jest dostępna i dobrze rozwinięta, zwłaszcza w większych miastach. Rehabilitacja zawodowa obejmuje niewielką część tej kategorii osób. Ogranicza się przede wszystkim do zatrudnienia na rynku chronionymi, od stosunkowo krótkiego czasu, w podmiotach ekonomii społecznej. Przeważająca część osób z zaburzeniami psychicznymi jest bierna zawodowo. Celem głównym „Wojewódzkiego Programu rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi” jest jak najszersze włączenie tych osób w rynek pracy poprzez objęcie ich zróżnicowanymi formami wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej. I tak, jak złożone i wielowymiarowe są przyczyny utrwalonej bierności zawodowej osób z zaburzeniami psychicznymi, tak wielowymiarowe powinny być cele i działania zmierzające do zaktywizowania tej kategorii osób niepełnosprawnych. Cele szczegółowe zakładają monitorowanie sytuacji osób z zaburzeniami psychicznymi w obszarze zatrudnienia i aktywizacji zawodowej. Brak wiedzy statystycznej o tych osobach oraz informacji o ich potrzebach, możliwościach, predyspozycjach uniemożliwia podjęcie skutecznych działań na rzecz włączenia tej kategorii osób w rynek pracy. Cele szczegółowe odnoszą się także do sfery mentalnej, w tym przełamywania stereotypów dotyczących postrzegania osób z zaburzeniami psychicznymi jako niezdolnych do pracy i kształtowania świadomości

---

Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

pracodawców w zakresie zatrudniania tych osób. Program zakłada, że przy odpowiednim wsparciu osoba z zaburzeniami psychicznymi może i powinna przełamać bierność zawodową, rozwinąć potencjał, wiarę we własne możliwości, ambicje i pozostałe cechy czyniące z niej dobrego i cenionego pracownika. Niezbędna jest tu także wiedza, świadomość i otwartość pracodawców na zatrudnienie tych osób i stworzenie warunków, w których obie strony zyskują korzyści - pracownik, będąc aktywnym zawodowo i pracodawcą, mając pracownika przyczyniającego się do rozwoju firmy. Realizacja kolejnych celów obejmuje promowanie zatrudnienia osób z zaburzeniami psychicznymi w podmiotach ekonomii społecznej oraz wdrażanie zindywidualizowanych form wsparcia skutkujących włączeniem osób z zaburzeniami psychicznymi w rynek pracy i przełoży się na wymierne efekty w postaci wyszkolenia kadry współpracującej z osobami niepełnosprawnymi, sfinansowaniem projektów obejmujących zatrudnienie tej kadry, a w dalszej perspektywie zatrudnieniem osób z zaburzeniami psychicznymi. „Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi” obejmuje działania zmierzające do stworzenia otwartego i wspierającego środowiska, w którym możliwa jest aktywność zawodowa osoby z zaburzeniami psychicznymi, a przez to jej rozwój osobisty i uzyskanie jak największej autonomii i samodzielności, zarówno w sferze życia osobistego, jak i społecznego. W tym celu konieczne są działania legislacyjne, organizacyjne oraz wsparcie finansowe przeznaczane na osiągnięcie zakładanych celów szczegółowych. Osoby z zaburzeniami psychicznymi są szczególną kategorią osób niepełnosprawnych, łatwo i powszechnie spychaną na margines życia społecznego. Tworzenie warunków do jak najlepszego funkcjonowania tych osób powinno obejmować kompleksowe działania instytucji i organizacji, przygotowanie kadry, promocję zatrudniania, wypracowanie efektywnych, nowoczesnych modeli aktywizacji, podnoszenie nakładów finansowych i ich efektywne rozdysponowanie, a wszystko to przy założeniu indywidualizacji pracy i wsparcia osoby z zaburzeniami psychicznymi, poszanowania jej praw, respektowania potrzeb i możliwości.

Tabela 13 Cel szczegółowy Nr 1: Monitorowanie sytuacji osób z zaburzeniami psychicznymi w obszarze zatrudnienia i aktywizacji zawodowej

Nazwa działania	Jednostka realizująca działanie
Prowadzenie badań i monitoringu w obszarze zatrudnienia i aktywizacji zawodowej przez powiatowe urzędy pracy	powiatowe urzędy pracy

Tabela 14 Cel szczegółowy Nr 2: Przełamywanie stereotypów dotyczących osób z zaburzeniami psychicznymi na rynku pracy i podnoszenie świadomości pracodawców dotyczącej zatrudniania osób z zaburzeniami psychicznymi

Nazwa działania	Jednostka realizująca działanie
Cykliczne spotkania z osobami z zaburzeniami psychicznymi oraz organizacjami zrzeszającymi osoby z zaburzeniami psychicznymi i ich rodziny dotyczące ich możliwości zawodowych i włączenia w rynek pracy	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie
Spotkania z pracodawcami mające na celu podnoszenie świadomości pracodawców dotyczącej zatrudniania osób z zaburzeniami psychicznymi	Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie
Kampanie mające na celu przełamywanie stereotypów dotyczących osób z zaburzeniami psychicznymi na rynku pracy i podnoszenie świadomości pracodawców dotyczącej zatrudniania osób z zaburzeniami psychicznymi (ulotki, broszury, kampanie w mediach społecznościowych)	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie

Tabela 15 Cel szczegółowy Nr 3: Promowanie zatrudnienia osób z zaburzeniami psychicznymi w zróżnicowanych formach przedsiębiorczości społecznej

Nazwa w działania	Jednostka realizująca działanie
Spotkania z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego i ich jednostek organizacyjnych dotyczące zatrudniania osób z zaburzeniami psychicznymi	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej z terenu województwa lubelskiego
Spotkania z organizacjami pozarządowymi poświęcone zatrudnieniu osób z zaburzeniami psychicznymi w podmiotach ekonomii społecznej	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej z terenu województwa lubelskiego

Tabela 16 Cel szczegółowy 4: Promowanie zindywidualizowanych form wsparcia skutkujących włączeniem osób z zaburzeniami psychicznymi w rynek pracy

Nazwa w działania	Jednostka realizująca działanie
Świadczenie usług poradnictwa zawodowego	Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie (Centra Informacji i Planowania Kariery Zawodowej), powiatowe urzędy pracy, agencje zatrudnienia osób niepełnosprawnych
Szkolenia asystentów/trenerów pracy	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie Departament Wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego UMWL
Finasowanie usług asystentów/trenerów pracy	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie
Wdrażanie zindywidualizowanych form wsparcia skutkujących włączeniem osób z zaburzeniami psychicznymi w rynek pracy w formie zlecenia zadań organizacjom pozarządowym oraz konkursów finansowanych ze środków pozabudżetowych	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie Departament Wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego UMWL

Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi.

6. Wskaźniki

Tabela 17 Wskaźnik - Cel szczegółowy Nr 1: Monitorowanie sytuacji osób z zaburzeniami psychicznymi w obszarze zatrudnienia i aktywizacji zawodowej

Nazwa wskaźnika	Wartość bazowa (2018)	2019	2020	2021	2022	Miara realizacji celu
Liczba badań w obszarze zatrudnienia i aktywizacji zawodowej osób z zaburzeniami psychicznymi przeprowadzona przez powiatowe urzędy pracy	0	1	1	1	5	W latach 2019 – 2021 1 corocznie W 2022 r.- 5.

Tabela 18 Wskaźniki - Cel szczegółowy Nr 2 : Przełamywanie stereotypów dotyczących osób z zaburzeniami psychicznymi na rynku pracy i podnoszenie świadomości pracodawców dotyczącej zatrudniania osób z zaburzeniami psychicznymi

Nazwa wskaźnika	Wartość bazowa (2018)	2019	2020	2021	2022	Miara realizacji celu
Liczba spotkań z osobami z zaburzeniami psychicznymi i organizacjami zrzeszającymi osoby z zaburzeniami psychicznymi i ich rodziny poświęconych przełamywaniu stereotypów dot. osób z zaburzeniami psychicznymi na rynku pracy	0	1	1	1	1	1 corocznie
Liczba spotkań z pracodawcami mające na celu podnoszenie świadomości pracodawców dotyczącej zatrudniania osób z zaburzeniami psychicznymi	0	1	1	1	1	1 corocznie
Liczba kampanii mających na celu przełamywanie stereotypów dotyczących osób z zaburzeniami psychicznymi na rynku pracy i podnoszenie świadomości pracodawców dotyczącej zatrudniania osób z zaburzeniami psychicznymi (ulotki, bilbordy, kampania w mediach społecznościowych)	0	0	1	1	1	3 w okresie realizacji Programu

Tabela 19 Wskaźniki - Cel szczegółowy Nr 3: Promowanie zatrudnienia osób z zaburzeniami psychicznymi w zróżnicowanych formach przedsiębiorczości społecznej

Nazwa wskaźnika	Wartość na bazowa (2018)	2019	2020	2021	2022	Miara realizacji celu
Liczba spotkań z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego dotyczące zatrudniania osób z zaburzeniami psychicznymi	0	1	1	1	40	W latach 2019 – 2021 1 corocznie W 2022 r.- 40
Liczba spotkań z organizacjami pozarządowymi, które podejmują działania na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi poświęcone zatrudnianiu osób z zaburzeniami psychicznymi przez organizacje oraz tworzeniu podmiotów ekonomii społecznej	0	1	1	1	40	W latach 2019 - 2021 1 corocznie W 2022 r.- 40

Tabela 20 Wskaźniki - Cel szczegółowy Nr 4: Promowanie zindywidualizowanych form wsparcia skutkującym włączeniem osób z zaburzeniami psychicznymi w rynek pracy

Nazwa wskaźnika	Wartość bazowa (2018)	2019	2020	2021	2022	Miara realizacji celu
Liczba osób z zaburzeniami psychicznymi, które skorzystają z usług poradnictwa zawodowego	0	40	40	40	400	1600* w okresie realizacji Programu
Liczba osób, które będą przeszkolone w zakresie świadczenia usług asystenta/trenera pracy	0	5	7	9	11	32 w okresie realizacji Programu
Liczba osób świadczących usługi asystenta/trenera pracy sfinansowanych/ dofinansowanych w ramach Programu	0	0	3	5	7	15 w okresie realizacji Programu
Liczba umów o zlecenie organizacjom pozarządowym zadań z zakresu zindywidualizowanych form wsparcia skutkujących włączeniem osób z zaburzeniami psychicznymi w rynek pracy	0	2	2	4	4	12 w okresie realizacji Programu

*Wartość docelowa wskaźnika została określona na podstawie przeprowadzonych monitoringów z realizacji Programu w lata 2019 – 2020 gdzie wskaźnik ten wynosił odpowiednio 499 i 404

7. Finansowanie zadań zawartych w Programie

Z uwagi na szerokie spektrum zagadnień uwzględnionych w Programie i dużą liczbę podmiotów zaangażowanych w jego wdrażanie, należy założyć, że realizatorzy zadań podejmowanych w oparciu o założenia Programu będą odwoływać się do aktualnie dostępnych i wykorzystywanych źródeł finansowania, takich jak:

- budżet państwa, w tym środki przeznaczone na realizację Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2017 - 2022,
- budżety jednostek samorządów terytorialnych,
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- budżet Unii Europejskiej,
- środki organizacji pozarządowych,
- inne krajowe i zagraniczne.

Program finansowany będzie również ze środków budżetu województwa.

8. Sposób zarządzania realizacją Programu

System zarządzania realizacją Programu obejmuje osiągnięcie celów szczegółowych określonych w dokumencie poprzez realizację zadań oraz prowadzenie sprawozdawczości, monitoringu i ewaluacji Programu. Program tworzy podstawę do realizacji zadań podejmowanych z myślą o wsparciu i aktywizowaniu osób niepełnosprawnych, natomiast wdrażanie tych zadań należy do różnych podmiotów funkcjonujących w tym obszarze, w tym w jednostkach samorządu terytorialnego oraz podmiotów z sektora pozarządowego. W realizację Programu będą zaangażowane m.in. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, Departamenty Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego, Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie, samorządy powiatowe i gminne i ich jednostki organizacyjne, wyższe uczelnie, instytuty badawcze, instytucje rynku pracy i opieki zdrowotnej, organizacje pozarządowe, w tym prowadzone ośrodki wsparcia ekonomii społecznej. Samorządowi województwa lubelskiego przypadnie podwójna rola we wdrażaniu Programu. Realizując zadania dotyczące zapewnienia osobom z zaburzeniami psychicznymi wielostronnej opieki adekwatnej do ich potrzeb podejmie między innymi działania zmierzające do aktywizacji zawodowej tych osób i jednocześnie będzie odpowiedzialny za prowadzenie monitoringu i ewaluacji Programu. W ramach monitoringu co roku będzie występował do instytucji i organizacji odpowiedzialnych za realizację zadań z prośbą o przekazanie szczegółowych informacji i danych w tym zakresie. Na podstawie danych, jak również opracowań dotyczących własnych zadań, zgromadzi i usystematyzuje wiedzę o zadaniach prowadzonych w województwie lubelskim w danym roku. W dłuższej perspektywie czasowej pozwoli to na wyznaczenie kierunków zmian mających na celu usprawnienie funkcjonowania systemu

wsparcia osób niepełnosprawnych. Ewaluacja prowadzona będzie na podstawie danych zebranych w trakcie prowadzenia sprawozdawczości oraz analizy wskaźników. Umożliwi podsumowanie realizacji Programu oraz wprowadzenie ewentualnych zmian i modyfikacji w jego treści.

9. Monitoring i ewaluacja

Monitoring Programu dokonywany będzie corocznie przez cały okres wdrażania Programu. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie w pierwszym kwartale każdego roku będzie występował pisemnie do jednostek realizujących działania w Programie o przesłanie szczegółowych informacji o przedsięwzięciach na rzecz osób niepełnosprawnych podejmowanych na przestrzeni minionego roku. Pozyskane informacje zostaną opisane, podsumowane i ocenione. Usystematyzuje również informacje o własnych działaniach podejmowanych w ramach zadań samorządu województwa w zakresie rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych. Celem monitoringu będzie uzyskanie wiedzy o wdrażaniu zadań zgodnych z założeniami i celami Programu. Umożliwi to jednocześnie bieżące wykrycie problemów realizacji założeń Programu. Ponadto wiedza zdobyta przy pomocy monitoringu będzie wykorzystywana do ewaluacji Programu dokonywanej przez specjalnie powołany zespół ds. ewaluacji. Ewaluacja będzie dokonywana po dwóch latach realizacji Programu. W oparciu o dane zgromadzone w ramach sprawozdawczości i monitoringu, oceniona zostanie realizacja Programu, zdiagnozowane i przeanalizowane problemy pojawiające się w trakcie wdrażania. Ewaluacja umożliwi skorygowanie założeń dokumentu, dostosowanie go do aktualnych uwarunkowań prawnych i reagowanie na trudności w jego realizacji.